

ΙΩΑΝΝΟΥ ΖΕΡΒΟΥ

ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ

1970

ΙΩΑΝΝΟΥ ΖΕΡΒΟΥ

ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ

1970

ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ

Θά μιλῆσω γιά τόν Ἀνδρέα Λασκαράτο ὄχι μόνο τόν ποιητή, ἀλλά καί τόν ἄνθρωπο· γιατί τὸ λογοτεχνικό του ἔργο εἶναι σχεδόν ἀχώριστο ἀπὸ τίς λεπτομέρειες τῆς ζωῆς του.

Τὴν προσπάθειά μου τὴν εὐκολώνει ὁ ἴδιος ὁ Λασκαράτος, ποῦ ὄχι μόνο πολλὰ μᾶς πληροφορεῖ γιά τὴ φιλολογικὴ καί γιά τὴν κοινωνικὴ του ζωὴ στὴν αὐτοβιογραφία του καί σὲ ἄλλα ἔργα του, ἀλλὰ καί συχνὰ κρίνει ὁ ἴδιος καί χαρακτηρίζει τὴν ποιητικὴ του ἀξία μὲ πολλὴν εἰδημοσύνη καί πρὸ πάντων μὲ πολλὴν αὐστηρότητα.

Ἄλλ' ἐκτὸς ἀπ' ὅσα ὁ ἴδιος ἔγραψε γιά τὸν ἑαυτό του ὑπάρχουν ἀρκετὲς ἄλλες εἰδήσεις γι' αὐτόν, εἴτε σύγχρονά του εἴτε κατόπι, γιατί πότε φιλολογικώτερα, πότε μᾶλλον βιογραφικῶς καί πότε ὄλως διόλου πρὸ χειρα, πολλοὶ ἔχουν γράψει γιά τὸν Ληξιουράτη αὐτόν ποιητὴ καί γιά τὸ ἔργο του — ἓνα ἔργο ποῦ ὅσο κι ἂν φαίνεται περιορισμένο στὰ στενὰ καί τοπικὰ ζητήματα, ἔχει ὅμως πολὺ πλατύτερο φιλολογικὸν ἐνδιαφέρον καί εἶχε προπάντων στὸν καιρὸ του μεγάλη κοινωνικὴ σημασία, ὥστε δικαίως ν' ἀποσχολήσῃ καί τὴ φιλολογικὴ καί τὴ δημοσιογραφικὴ κριτικὴ.

Ἡ *Κριτικὴ*, καί μάλιστα ἡ πρόχειρη καί ἄγοραία κριτικὴ, εἶναι ὁ κυριώτερος λόγος ἐνὸς παραδόξου φαινομένου, ποῦ τὸ βλέπουμε στὴ φιλολογία ὅπως καί σὲ ἄλλα κοινωνικὰ πράγματα, τοῦ φαινομένου δηλαδὴ ὅτι πολλὲς φορές διατηρεῖται καί διαδίδεται ἡ φήμη ἐνὸς ἀνθρώπου ἢ ἐνὸς ἔργου, χωρὶς τὸ πλῆθος νὰ καλοξέρῃ τὸν ἄνθρωπον αὐτὸ ἢ τὸ ἔργο. Καί ὅσο εἰς ἓνα τόπον ὁ φιλολογικὸς σνομπισμὸς εἶναι περισσότερος, τόσο καί ἡ ὑπερβολικὴ ἐπὶκρισι ἢ ὁ ὑπέρμετρος ἔπαινος δημιουργοῦν πρόχειρα μιὰ καλὴ ἢ μιὰ κακὴ φήμη γιά τοὺς συγγραφεῖς τοῦ τόπου. Ἔτσι ἢ σβήνεται ὀλότελα τὸ ἔργο τους ἢ ἀντίθετα γίνεται γνωστὸ κατόπι τῆς φήμης καί βαθμηδὸν ἐξ αἰτίας αὐτῆς.

Σάν ἀποτέλεσμα καλῆς φήμης ξαναρχίζει τώρα καί σ' ἐμᾶς ἡ γνωριμία καί ἡ ἐκτίμησι τοῦ ἔργου τοῦ Λασκαράτου. Κ' εἶπα ξαναρχίζει, γιατί ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς παλαιότερους, δὲν γνωρίζουν τώρα τὸν Λασκαράτο παρὰ

λίγοι πολυδιαβασμένοι ἢ ἐπτανήσιοι. Ἀπὸ τὰ *Στιχορρηγήματά* του, ποὺ τυπώθηκαν τὸ 1872, δύσκολα φαينότουν ἀντίτυπο, ὡς προχθὲς ποὺ ξανατυπώθηκαν στὴ Λογοτεχνικὴ Βιβλιοθήκη Φέξη. Ἐνῶ τὰ πολύκροτα *Μυστήρια τῆς Κεφαλονιάς*, ὁ *Λόγος* τοῦ Λασκαράτου κ' οἱ *Χαρακτήρες* του δὲν βρίσκονται παρὰ σὲ λίγες βιβλιοθήκες. Κ' ἐξὸν ἀπ' αὐτὰ κι ἀπ' ὅσα ἄλλα ἂν καὶ τυπωμένα εἶναι τελείως ἄγνωστα, ὑπάρχουν καὶ ὄχι λίγα ἀνέκδοτα ἔργα τοῦ Λασκαράτου στὴ γλῶσσα μας καὶ στὴν Ἰταλική, κάποια μάλιστα ποὺ τὰ ἐπαινοῦσε κι αὐτὸς ὁ ἴδιος. Καὶ διὰ νὰ μὴ ἔχουν γίνει ἐκδόσεις οὔτε κατ' ἐκλογὴν, αὐτὸ σημαίνει πὼς ὁ Λασκαράτος δὲν ἔχει πολλοὺς ἀναγνώστας. Ἡ φήμη του ἀπλώθηκε ἐξ αἰτίας κάποιου σκανδάλου θρησκευτικοῦ, ἴσως ἀκόμα κ' ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι, ὅπως χαρακτηριστικὰ γράφει ὁ κ. Γρ. Ξερόπουλος, ὅποιος φωτισμένος διαβάσει κάτι τοῦ Λασκαράτου δὲν τὸ λησμονεῖ, ἀλλὰ πιδ πολὺ καὶ πρὸ πάντων ἡ φήμη του ἀπλώθηκε σὰν ἀποτέλεσμα κάποιας εὐνοϊκῆς κριτικῆς.

Ἄλλὰ εἶναι λοιπὸν ἀξίος τῆς φήμης του ὁ Λασκαράτος; Εἶναι σημαντικὸς λογοτέχνης; Εἶναι ὁ δυνατώτερος σατυρικὸς ποιητὴς μας, ὅπως τὸν θέλει μιὰ κοινὴ φιλολογικὴ γνώμη; Ὡς πρὸς αὐτὸ θὰ μπορῆτε νὰ κρίνετε ὅταν θὰ σᾶς ἔχω παρουσιάσει τὸ ἔργο του.

Γιὰ νὰ ἐκτιμηθῇ ὅμως τὸ ἔργο του ὅπως καὶ ὅσο πρέπει, θὰ χρειασθῇ νὰ δώσω πληροφορίες ὄχι μόνο γιὰ τὴ ζωὴ του, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ψυχολογία καὶ γιὰ τὸ χαρακτήρα του, ὅπως τὰ εἶδαν ἄνθρωποι ποὺ τὸν ἐγνώρισαν. Καὶ θὰ πρέπει ἀκόμα νὰ προσθέσω μιὰ γοργὰ σχεδιασμένη σκιαγραφία τοῦ τόπου καὶ τῆς κοινωνίας, ὅπου κυρίως ἔζησε κ' ἔγραψε ὁ Λασκαράτος γιὰτί, ὅσο κι ἂν φαίνονται ὑποκειμενικοί, οἱ ποιηταὶ εἶναι πάντα πράγματι ὁ ἀντίλαλος τῆς κοινωνίας ὅπου ἔζησαν ἢ, τὸ πιδ πολὺ, εἶναι τὸ ἀποστάλαγμα ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ἀνθησι τῆς ἐποχῆς των. Κι ἂν ἐξαιρέσωμε τοὺς μεγαλοφρεῖς καὶ τοὺς ὑπερόχους, ποὺ γίνονται ὄλων τῶν χρόνων ἄνθρωποι καὶ ὄλων τῶν πατρίδων πολῖτες, ὅλες οἱ ἄλλες προσωπικότητες, καὶ μάλιστα τῆς τέχνης καὶ τῆς ποιήσεως οἱ προσωπικότητες, γιὰ νὰ ἐκτιμηθοῦν ὀρθά, χρειάζεται νὰ ἐξετάζονται σὲ πολλὰς λεπτομέρειες τῆς ζωῆς των καὶ σχετικὰ μὲ τὴν ἐποχὴ τους καὶ μέσα στὸ δικό τους τὸ περιβάλλον.

Ὁ Ἄνδρέας Τυπάλδος Λασκαράτος γεννήθηκε στὸ Ληξούρι τὸ 1811. Εἶναι ἀπὸ τὴ μεγάλη κι ἀρχοντικὴ οἰκογένεια τῶν Τυπάλδων, ποὺ πρὸ πολλῶν αἰῶνων ἐγκατεστημένη στὴν Κεφαλληνία ἔδωκε ἀπὸ διαφόρους κλάδους τῆς πολλοὺς ἐξόχους, στρατιωτικοὺς καὶ κληρικοὺς, ἐπιστήμονες καὶ πολιτικοὺς, φιλόλογοις καὶ συγγραφεῖς. Καί, γιὰ νὰ ἀναφέρω μόνο τοὺς συγχρόνους τοῦ Λασκαράτου καὶ γνωστοὺς εἰς τὰ γράμματα, θυμίζω ἐδῶ τὸν σοφὸ καὶ συγγραφέα πεθερὸ τοῦ Βαλαωρίτη Αἰμίλιο Πρε-

τεντέρη Τυπάλδο και τόν ἐξαιρετικό ἐπτανήσιο ποιητή Ἰούλιο Πρετεντέρη Τυπάλδο.

Ἀπό κληρονομική λοιπὸν προδιάθεσι εἶχε κι ὁ Λασκαράτος ζοηρὴ κλίσι στὴ θεωρητικὴ σκέψι και στὰ γράμματα, μιὰ κλίσι ποὺ ἐφανερώνετο τοὺς δύο περασμένους αἰῶνες σὲ πολλὰς ἀρχοντικὰς οἰκογένειες τῆς Ἐπτανήσου, ἐνστικτα σὰν ἀνάγκη τῆς ψυχῆς, χωρὶς κανένα ἐπαγγελματικὸ σκοπὸ, χωρὶς καμμία φιλοδοξία φήμης. Τὸ χαρακτηριστικὸ αὐτὸ συχνὰ τὸ βλέπουμε και στὸ Λασκαράτο. — Ὅπως μοῦ ἔλεγ' ἕνας παλιὸς μου φίλος, ὁ καθηγητὴς κ. Ὀδδης, σατυρικὸς τότε κι αὐτὸς στὴν Κεφαλληνία, ὁ Λασκαράτος ἀγαποῦσε νὰ γράφῃ στίχους, σχεδὸν ὅμως δὲν ἤθελε νὰ τοὺς τυπῶνῃ. Τοῦ ἄρεσε μᾶλλον νὰ κυκλοφοροῦν σ' ἕνα στενὸ κύκλο γνωρίμων του. Δὲν ἐδεχόταν ἐπαίνους, και σὲ κάποια ἐποχὴ τῆς ζωῆς του εἶχε σχεδὸν ἀποκηρύξει τὰ σατυρικά του ποιήματα. Βαθειὰ παρατηρητὴς, προσεκτικὸς στὶς λεπτομέρειες, πρὸ πάντων ἐσωτερικὸς ἄνθρωπος. Ἀπὸ τὸ μετρημένο και ἥσυχο ἐξωτερικὸ του δὲν μποροῦσε κανένας νὰ διακρίνῃ τὴν ἀτρόμητη ψυχικὴ δύναμι και τὸν ὄρητικὰ σατυρικὸ νοῦ, ποὺ κυριαρχοῦσαν μέσα του. Τὸ πολὺ, μιὰ εἰρωνεία εἶχεν ἀφήσει φωτεινὰ ἴχνη πάνω στὴ φυσιογνωμία του. Ἦταν λιγὸλόγος και ἀπόφευγε τὴ συζήτησι, ἐπίμονος ἄλλως τε και ἀμετάπειστος εἰς τίς γνώμας του. Τέτοιο τὸν ἐθυμοῦντο οἱ παλιοὶ του γνώριμοι.

Ἄλλὰ και στὰ ἴδια του τὰ ἔργα ὁ Λασκαράτος συχνὰ φαίνεται στενοχωρημένος γιὰ τὸν θόρυβο ποὺ γίνεται γι' αὐτόν. Θάθελε, ὅπως γράφει τοῦ φίλου του Βαλαωρίτη, νὰ ζήσει στὴν ἀφάνεια. Καὶ μόνο ἢ ἀκατανίκητη κλίσι του πρὸς τὴ σάτυρα τὸν σπρώχνει νὰ γράφῃ τοὺς στίχους του· μόνον ὁ ὄρητικὸς θυμὸς τὸν παρασύρει κατόπι στὸ δημοσιογραφικὸν ἀγῶνα· και μόνο τὸ αἶσθημα τῆς καθαρᾶς τιμιότητος ποὺ κυριαρχεῖ στὴν ψυχὴ του τὸν παρακινεῖ στὴν ἐπίθεσι ἐναντίον παθῶν και ἐναντίον προσώπων, ὡς ποὺ βαθμηδὸν συνηθίζει τὴ δημοτικότητα χωρὶς ποτὲ νὰ τὴν καλοβλέπῃ. Προτιμᾷ ἐξ ἐναντίας νὰ μένῃ σπίτι του κι ἀγαπᾷ, ὅταν βρίσκεται στὸ Ληξούρι, νὰ πηγαίνῃ ὀλομόναχος και πεζὸς χειμῶνα καλοκαίρι στὸ μικρὸ του κτῆμα στὰ Ριτσάτα, νὰ περιποιῆται ἐκεῖ τὸ σπίτι του και τὸν ἀγρὸ του, νὰ μαζεύῃ κλαριά και νὰ μαγειρεύῃ, μελετᾷντας ἢ γράφοντας στὸ μεταξύ, ἀνενόχλητος, πρὸς ὅλους συγκαταβατικὸς, ἀλλὰ και διόλου κοινωνικὸς. Κάπου μᾶς τραγουδάει ὄρατιακά σὲ τεχνικὰς τερτίβες τὴν τέτοια ψυχικὴ του διάθεσι :

*Ὅστις εἶμαι στὸν κάμπο μοναχὸς μου,
ἔχω μιὰ συντροφιά τῆς ὀρεξιᾶς μου,
συντροφιά τὴν καλύτερη τοῦ κόσμου,
ἔχω τὴ συντροφούλα τῆς καρδιᾶς μου.*

*Καρδούλα μου πιστή συντρόφισσά μου
πού δὲ δίνει ὑποψίες τῆς φαντασιᾶς μου,*

*πού δὲ χολοταράζει τάντερά μου
καὶ ποῦναι ὅλη γιὰ μέ κι ὅλη δική μου.
Δική μου σὰν μπορεῖ νὰν' ἡ καρδιά μου*

*πόσες φορές κ' ἐκείνη κλαίει μαζί μου
μὲ πίκρα ἀληθινή τὸ ριζικό μου.
Μὰ ἐκείνη ἢ πίκρα εἶν' εὐχαρίστησί μου,*

*κ' εὐθὺς παρηγοριέμαι ἀνάμεσό μου.
Ρίχνω τὸ βλέμμα γύρω εἰς τὶς δουλειές μου
κ' ἐδῶ βλέπω ἓνα φῶτεμα δικό μου,*

*τὸν κόπο μου, τῆς ἔγνοιες κ' ἰδρωτές μου.
Πιάνω τότε τὰ σχέδια κι, ὦ θεέ μου,
πόσες ποῦναι οἱ εὐχαρίστησές μου.*

Καὶ λέω στὴ χώρα νὰ μὴν πάω ποτέ μου...

Τὰ πρῶτα γράμματα ἔμαθε ἀπὸ τὸ γνωστὸ διδάσκαλο τοῦ Γένους Νεόφυτο Βάμβα, στὴ σχολὴ τοῦ Κάστρου. Κ' ἦταν, ὅπως ὁμολογεῖ, ἀμελῆς μαθητῆς καὶ ταραξίας. Ὁ θεῖος του Δελαδέτσιμας, γνωστὸς τότε πολιτικός, μέλος μάλιστα τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, τὸν ἐπῆρε κατόπι στ' Ἀργοστόλι, κ' ἐκεῖ στοῦ θεῖου του ἐγνώρισε τὸ λόρδο Μπάυρον, πού ἦταν στὴν Κεφαλληνία κ' ἐστρατολογοῦσεν ἐθελοντὰς γιὰ τὸν ἀγῶνα. Ὁ μεγάλος ποιητῆς τὸν ἐπρόσεξε, ἀστεϊευόταν συχνὰ μαζί του καὶ προεῖπε, καθὼς λέν, τὴν ἀξία του.

Δεκαῆξι χρόνων ὁ Λασκαράτος πῆγε στὴν Κέρκυρα κ' ἦταν ἐκεῖ μαθητῆς τοῦ Ἰταλοῦ λογίου Νανούτση καὶ τοῦ ποιητοῦ Ἀνδρέου Κάλβου, κι ἀπὸ τότε ἄρχισε νὰ γράφῃ στίχους, ὠδηγημένος στὴν ποίησι καὶ στὴ μετρικὴ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Κάλβο. Πέρασεν ἔτσι ἀρκετὸς καιρὸς, καὶ θὰ ἦταν 21 χρόνων ὁ Λασκαράτος, δταν ὁ θεῖος του, γιὰ νὰ κανονίσῃ τὴν κάπως ἀκατάστατη ζωὴ τοῦ ἀνεψιοῦ, τὸν διώρισε γραφέα στὴ Γερουσία καὶ συγχρόνως τὸν ἔγραψε στὴν ἐκεῖ νομικὴ σχολὴ μὲ σκοπὸ νὰ τὸν κάμῃ δικαστή, ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁ Λασκαράτος προτιμοῦσε νὰ σπουδάσῃ γιαιτρός.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη δημοσιεῦθησαν στίχοι του στὸ φιλολογικὸ ἡμερολόγιο τοῦ Νανούτση, σχεδὸν μεταφράσεις ἀπὸ τὸ ἰταλικό. Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι καὶ οἱ παλαιότερα πολὺ γνωστοὶ στὴν Ἑπτάνησο καὶ τραγουδημένοι στίχοι :

*Μὴ σιμώσης, στὸν τάφο μου ἐπάνω
πού κλειεῖ μέσα τὸ ἄμορφο σῶμα.*

*Τοῦτο μ' ἔκραζε τὸ ἔσπλαγχο χῶμα,
ὄντις μ' ἔδιωχνες ἀσπλαγῆ ἐσύ.*

*Τώρα τί νὰ μοῦ κάμουνε τάνθια
καὶ τὰ δάκρυα ποὺ χύνει γιὰ μένα!
Τί ὄφελον τὰ κορμιά τὰ θαμμένα
τὰ δάκρυά σου καὶ τάνθια σκληρή; κ.τ.λ.*

Ἡ ἐπίδρασις τοῦ λεκτικοῦ καὶ τοῦ ὕφους τοῦ Σολωμοῦ εἶναι φανερῆ στυχοῦς αὐτοῦς καθὼς καὶ στᾶλλα λυρικά τῆς νεανικῆς του ἡλικίας. Μὲ τὸν Σολωμὸ ἄλλωστε κ' ἐγνωρίζετο τότε καὶ εἶχε τὴν ὁδηγίαν καὶ τὴν ἐκτίμησίν του.

Ἀπὸ τὴν Κέρκυρα ξαναγύρισε στὴν Κεφαλληνία πρωτοκολλητῆς τοῦ Εἰρηνοδικείου, ἀλλὰ σὲ λίγο παραίτησε τὴ θέση κ' ἐπῆγε νὰ ἐξακολουθήσῃ τίς νομικῆς του σπουδᾶς στὴν Πίζα καὶ γιὰ λίγους μῆνες στὸ Παρίσι. Τὸ 1839, ἦταν τότε 28 χρόνων, γύρισε στὸ Ἀηξούρι δικηγόρος. Ἀλλὰ τὸ ἐπάγγελμα δὲν τοῦ ἀρέσει καὶ μόλις τρία χρόνια τὸ ἐξασκεῖ μὲ πολλὴ τιμιότητα καὶ κάπως ἰδιότροπα. Στους Χαρακτῆρες του ἔχει ἓνα : «Ὁ δικηγόρος ὅποιος εἶναι», ὅπου δὲν περιγράφει, ἀλλὰ σατυρίζει τὸ δικηγόρο. «Ὁ Κώδικας λέει, εἶναι ἡ τράπουλά του καὶ τὸν μεταχειρίζεται ὡς ὁ χαρτοπαίκτης μεταχειρίζεται τὴν τράπουλά του γιὰ νὰ κερδήσῃ. Θεωρεῖ τὸν πελάτην του ὡς ὁ γεωργὸς θεωρεῖ τὸ κλῆμα του, κτῆμα καρποφόρο.» Καὶ εἰς ἄλλο του ἔργο, εἰς τὸ «*Δοκίμιον ποιητικῆς*» ἀναφέρει μερικῆς σκηνῆς ἀπὸ μίαν κωμῶδιαν του «*Δικανικῆς καταχρήσεις*», ὅπου σατυρίζει ἐπίσης τὴν κακοθῆτα τῶν δικολάβων τῆς ἐποχῆς.

Τὸ 1843 ὁ Λασκαράτος παραιτήθηκε ἀπὸ δικηγόρος κι οὐτ' ἐδέχθηκε ἀνώτερες κυβερνητικῆς θέσεις ποὺ τοῦ πρότειναν. Ἀλλὰ ὁ θάνατος τοῦ πατέρα του, μετὰ ἓνα χρόνο, τὸν κάνει νὰ ξαναζητήσῃ ἄδεια δικηγορίας γιὰ νὰ φροντίσῃ τίς οἰκογενειακῆς του δίκας. Ἡ Γερουσία τοῦ ἀρνεῖται τὴν ἄδεια κι αὐτὸς σὲ μιὰ ἐπιθετικῆ διατριβῆ του παρουσιάζει παράνομη τὴ Γερουσία. — Ἐπειτα τὸν ἴδιο ἐκεῖνο χρόνο ταξιδεύει στὴν Κρήτη γιὰ νὰ μελετήσῃ τὴ γλῶσσα καὶ νὰ μαζέψῃ ἀνέκδοτα λαϊκὰ τραγούδια. Ἐκεῖθε μὲ τὸν ἴδιο σκοπὸ ἐρχεται στὰς Ἀθήνας, πάει στὴ Σύρον, στὴν Κόρινθο, στὰς Πάτρας στὸ Μεσολόγγι καὶ ξαναγυρίζει στὴν Κεφαλληνία, ἀπογοητευμένος γιατί, καθὼς γράφει, βρῆκε ὄλοϋθε λογιωτάτους, ποῦχαν λησμονήσει τὴ γλῶσσα τους. Τότ' ἔγινε κ' ἡ πρώτη, ἡ Ἀθηναϊκὴ ἐκδοσις τῆς σάτυράς του «*Τὸ Ἀηξούρι*».

Κι ὡς ἐδῶ, μπορεῖ νὰ ποῦμε, τελειώνει ἡ πρώτη περίοδος τῆς ζωῆς τοῦ Λασκαράτου. Τοὺς πλεονεκτήματα σατυρικοῦς στίχους τους ὡς τότε τοὺς εἶχε γράψῃ. Ἀλλὰ στὸν κοινωνικὸν ἀγῶνα δὲν εἶχεν ἀκόμα ριχθῆ. Κι οὔτε τίς σάτυρές του ἐδημοσίευσεν, οὔτε τίποτε περὶ εἶχε γράψῃ. Ἦταν

δμως γνωστός σατυρικός σ' ένα φιλολογικό κύκλο της Ἑπτανήσου και πλατύτερα στην Κεφαλληνία. Οἱ στίχοι του χειρόγραφοι κυκλοφοροῦσαν και πολλοί, ἰδίως οἱ μορφωμένοι, τοὺς ἀποστήθιζαν.

Μιά τέτοια δημοτικότης βωμολόχων ἀνεκδότων στίχων μεταξύ σοβαρῶν ἀνθρώπων φαίνεται κάπως παράξενη σήμερα και στο δικό μας τὸ περιβάλλον. Τότε ὅμως στην Ἑπτανήσο οἱ καλοὶ εἴτε σατυρικοὶ εἴτε λυρικοὶ στίχοι ἐντοπίων ποιητῶν προκαλοῦσαν ἐνδιαφέρον και εἶχαν προφορική διάδοσι, κάπως ἀνάλογη πρὸς τὴ διάδοσι τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν στην ἄλλην Ἑλλάδα.

Ἡ ποίησις εἶναι πάντα ψυχικὴ ἀνάγκη κάθε λαοῦ και μάλιστα ἡ τραγουδημένη ποίησις. Ἀπάνω στοῦ στίχου τὸ ρυθμὸ ἢ λαϊκὴ ψυχὴ εἴτε ἀποτυπώνει αὐθόρμητα, εἴτε βρίσκει και παίρνει ἀποτυπωμένες τὶς χαρὲς και τὶς θλίψεις, τὰ αἰσθήματα και τὰ κατορθώματα, τὶς γνώμες και τὶς παροιμίες τοῦ λαοῦ — σχεδὸν ὅ,τι ψυχικότερα τὸν συγκινεῖ και ὅ,τι γενικότερα τὸν κάνει νὰ σκέπτεται.

Στὴν Ἑπτανήσο και πρὸ πάντων στὴν Κεφαλληνία ἡ σατυρική ποίησις σὰν γελοιογραφία, σὰν εὐθυμολογία, σὰν βρισιὰ κάποτε, ἦταν πῶς λαοφίλητη παρὰ κάθε ἄλλο εἶδος ποιήσεως. Καὶ στὴν Κεφαλληνία εὐδοκίμοῦσε παλαιότερα ἢ λαϊκὴ σάτυρα, ἐνῶ λόγοι σατυρικοὶ ὑπῆρξαν πολλοὶ και πρὶν τοῦ Λασκαράτου και ἄλλοι σύγχρονοὶ του, ὁ Σπύρος Καπιτσιῆς π.χ. ποὺ ἔγραψε παρῳδία τῆς Ἰλιάδος, ὁ ἑλληνοῖταλὸς Ὀδδης, ὁ Δημήτρης κι ὁ Παναγιώτης Πανᾶς, ὁ Ἀβλιχος, ὁ Γιώργος Ἰακωβάτος. Ὡστε ἡ σατυρική παράδοσις τοῦ Λασκαράτου δὲν προέρχεται ἀπὸ τοὺς Ζακυνθίους σατυρικοὺς, τὸν Σουρμελῆ, τὸν Κουτούζη, τὸν Γουζέλη, ἀλλὰ εἶναι ἡ καθαυτὸ σατυρική παράδοσις τῆς Κεφαλληνίας και ἡ λαϊκὴ και ἡ λογία, βοηθημένη ἀπὸ μίαν ἐπίδρασι τῆς ἀνάλογης Ἰταλικῆς φιλολογίας τοῦ 1600 ὡς τὰ 1700.

Ἡ κοινωνικὴ σύνθεσις, οἱ τρόποι τῆς ζωῆς και ἰδίως οἱ ἑδαφικοὶ και κλιματικοὶ ὁροι ἔχουν δώσει στὸν Κεφαλλονίτη ζωηρὸ νοῦ κ' ἓνα χαρακτηριστὴ με πολλὰς ἀντιθέσεις. Ἀγαπᾷ τὴν θεωρία, ἀλλὰ και εἶναι πολὺ πρακτικὸς· σέβεται τὴν ἀξία, ἀπαιτεῖ ὅμως τὴν ἰσότητα. Στὴν Κεφαλληνία ἦσαν ἀπιστεύτως πολλὰς σημαντικὰς οἰκογένειες. Ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες χῶρες τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολι και τὴν Τραπεζοῦντα, ἀπὸ τὴν Ἠπειρο και τὴν Κρήτη, κατέφυγαν ἐκεῖ πλῆθος ἐπιφανεῖς· ἀπὸ τὴν Ἰταλία κατόπι ἦρθαν ὄχι λίγοι. Κι ἀπὸ μιά ἐπίσημη Βενετικὴ ἔκθεσι τοῦ 1770 μαθαίνομε πὼς ὑπῆρχαν τότε στο νησί, χωρὶς τὸ Ληξούρι, 6285 εὐγενεῖς, δηλαδή τὸ ἓνα τρίτο τῶν κατοίκων! Μεταξὺ τῶν εὐγενῶν δὲν μπορούσε παρὰ νὰ ἐπικρατήσῃ ἓνα πνεῦμα ἰσότητος, ποὺ ἡ οἰκονομικὴ ἀνεπάρκεια και οἱ νέες ἰδέες τὸ μεταμόρφωσαν βαθμηδὸν σὲ ἓνα αἰσθημα φιλελεύθερο κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος.

Ἐξ ἄλλου ὁ τόπος παράγει τὴν ποικιλία καὶ τὴν ἀντίθεσι τῶν τύπων. Καθὼς τὸ γράφει ὁ περιηγητὴς Μουσσόν : «Ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ Αἴνου, τοῦ Μεγάλου Βουνοῦ, βλέπει κανεὶς τὸ νησί γύρω του σὰν ἓνα χάος ἀπὸ βουνὰ καὶ μικροκοιλιάδες». Κι ἂν εἶν' ἀλήθεια ἐκεῖνο πού εἶπε κάποιος, πὼς τὴν ἀνθρώπινη νοημοσύνη τὴν ἐσφυροκόπησε τὸ βουνὸ καὶ τὴν ἀτσάλωσε κατόπι ἢ θάλασσα, μπορεῖ νὰ ποῦμε πὼς οἱ Κεφαλλονῖτες ἀπὸ τὴν δυνατὴ ἐπίδρασι τῶν δύο αὐτῶν στοιχείων ὠφελήθησαν πολὺ. Κοσμογυρισμένοι, τολμηροί, στοχαστικοί, ἀλλὰ καὶ δέξυθμοι, εἶναι ἀντικειμενικοὶ στὴν παρατήρησι, ἀλλὰ καὶ κρίνουν ὅλα καθένας μὲ τὸ δικό του τὸ μέτρο, ἔχοντας μιὰ φυσικὴ ροπὴ στὴν ὑποκειμενικὴ ἐκτίμησι τῶν ἀνθρώπων καὶ στὴν ἐπικρίσι. — Ἡ σάτυρα εἶναι ἢ πιὸ ἔντονη ἐκδήλωσι τῆς ροπῆς αὐτῆς. Καὶ τὴ σάτυρα λοιπὸν τὴν ἀγαπᾷ καὶ τὴν αἰσθάνεται ὁ Κεφαλλονῖτης. Ἀλλὰ πιὸ πολὺ ἀπ' ὄλους ἴσως εὐχαριστεῖται στὴ σάτυρα ὁ Ληξουριώτης. Στὴ μικρὴ πόλι τοῦ Ληξουριοῦ ὁ κόσμος εἶναι πιὸ ἀνοιχτόκαρδος, ἀλλὰ πιὸ εἰρωνικός. Αἰτία ἴσως εἶναι ἢ τοποθεσία τοῦ Ληξουριοῦ, πού ἐνθ' μόλις ἀπέχει 4 θαλασσινὰ μίλια ἀπὸ τὸ βαρύσκιωτο Ἄργοςτόλι, βρίσκεται σὲ μέρος ἀνοιχτὸ μὲ μικρὰ φωτεινὰ βουνὰ γύρω ἢ θάλασσα μπρὸς του δὲν εἶναι στενόχωρη καὶ τὰ παράλια κατὰ ἐκεῖ ἀπλώνονται σὲ χαμηλὰς ἀμμουδιὰς. Κι ὅπως τὸ λέει ὁ Λασκαράτος :

*ἽΟμορφη χωροπούλα εἶν' τὸ Ληξούρι,
 ποὺ βρέχει στὸ γιαλὸ τὰ ποδαράκια της
 μὲ τὰ βουνὰ τοῦ Ἄργοςτολιοῦ στὴ μούρη.
 Ὅπισωθὲ της ἔχει τὰ βουνάκια της.
 Ἐκεῖνὴ πρωτοβλέπει ὅποιος περνᾷει,
 μὰ τὴ μάθη κανεὶς δὲν τὴν ψηφᾷει.
 Πουλιὸ κατοικημένη ὄχ τ' Ἄργοςτόλι
 εἶναι καὶ πλοῦσια περισσότερο ἀπὸ γῆ,
 καὶ μολαταῦτα τὸ γνωρίζουν ὅλοι
 πὼς εἶναι ἀμελημένη καὶ φτωχὴ.*

Κάποια ἔχθρα, πού ὑπῆρχε ἀνάμεσα στὶς δύο πόλεις, ἀπηχεῖ μέσα στοὺς στίχους αὐτοὺς. Ἀπὸ τὴν ἀξίωσι πού εἶχε τὸ Ληξούρι νὰ διαδεχθῆ τὸ Κάστρο, τὴν παλιὰ δηλαδὴ πρωτεύουσα, γεννήθηκε ἢ ἔχθρα καὶ στασιασμοὶ συνέβηκαν τὸ 1800 καὶ μιὰ διοίκησι ὀλιγαρχικὴ ἀπὸ εὐγενεῖς αὐτοχειροτονήθηκε τοπικὴ στὸ Ληξούρι. Τὰ συμβάντα ἐκεῖνα δείχνουν τὸ ζωνρὸ τοπικισμὸ καὶ τὴν αὐθαίρετη πρωτοβουλία πού εἶχαν εἰς τὰ πολιτικὰ οἱ μεγάλες οἰκογένειες τῆς Κεφαλληνίας. Στὶς περισσότερες ἀπ' αὐτὰς ἐπικρατοῦσε φιλελεύθερο πνεῦμα. Ὑπῆρχαν ὅμως καὶ λίγοι πεισματικὰ συντηρητικοί, πού καλόβλεπαν ἀργότερα τὴν Ἀγγλικὴ προστασία, ἂν καὶ κατὰ βάθος εἶχαν κι αὐτοί, τὸ ἴδιο, ἑλληνικὴ ἔθνικὴ συνείδησι. —

Στὸ συγγενικὸ κύκλον τοῦ Λασκαράτου περισσότεροὶ ἦσαν συντηρητικοί. Ἔτσι κι αὐτός, ἀπὸ παιδί, τέτοια βαθμηδὸν ἐσχημάτισε τὴν πολιτικὴν του γνώμην — ἐνῶ στὶς κοινωνικὰς καὶ στὶς θρησκευτικὰς του γνώμης ἦταν περισσότερο νεωτεριστής.

Ἄλλὰ καὶ κάτι ἄλλο θ' ἀναφέρω τελευταίον, ποῦ ὄχι μόνον μᾶς ἐξηγεῖ τὴν φιλελεύθερην ἀνάπτυξιν τῶν Κεφαλλήνων, ἀλλὰ καὶ μᾶς δείχνει τὴν γλωσσικὴν παράδοσιν, ποῦ ἔδωκε τὸν Λασκαράτο.

Ἀπὸ νωρὶς καλλιεργήθηκε στὴν Κεφαλληνίαν ὄχι μόνον ἡ παιδεία καὶ ἡ ἐπιστήμη, ἀλλὰ ἰδίως ἡ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ ἡ νεοελληνικὴ γλῶσσα. Τὸ 1635 στὴν Κεφαλληνίαν πρωτόφεραν ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον κ' ἐκεῖ τυπώθηκε τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν βιβλίον σ' ἑλληνικῇ γῆ. Αἶγιον ὑστερώτερα ὁ μεγαλύτερος ἐκκλησιαστικὸς μᾶς ρήτορας, ὁ Ληξουριώτης Ἡλίας Μηνιάτης, μιλεῖ καὶ γράφει τὴν ἀπλὴν γλῶσσαν μὲ τὴν δυνάμιν καὶ τὴν τέχνην. Σύγχρονόν του σχεδὸν ὁ σοφὸς Βικέντιος Δαμοδὸς παρουσιάζεται μεγάλος πρόδρομος στὸ γλωσσικὸν μᾶς ζήτημα, ὑπερασπιστὴς τῆς δημοτικῆς.

Κατόπι, ἀρκετοὶ μμηταὶ τοὺς καὶ πλῆθος ἄλλοι φιλόλογοι, ἐπιστήμονες καὶ σοφοί. Καὶ σὰν συνέχεια τοῦ νέου αὐτοῦ πνευματικοῦ ἑλληνισμοῦ, παρουσιάζεται ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος στὴν Κεφαλληνίαν ζωηρὰ ἡ ἐθνικὴ συνείδησις. Ὁ Λοβέρδος σχεδιάζει ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν στὸ 1800, ὁ Κορυγαλένιος γίνεται συναγωνιστὴς τῶν Σουλιωτῶν, οἱ Μεταξάδες, οἱ Πανάδες, οἱ Ἰγγλέσηδες καὶ ἄλλοι τρέχουν στὴν ἐπανάστασιν, ὁ Ἄννινος πρωταγωνιστεῖ γιὰ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν στὸ Ἴόνιον Κράτος, οἱ μεγάλοι ριζοσπάσαι θυσιάζονται γιὰ τὴν ἔνωσιν. Καὶ σύγκαιρα μὲ τοὺς τελευταίους τοὺτους ἀληθινοὶ τῆς φιλοσοφίας διδάσκαλοι ὁ Μενάγιας καὶ ὁ Καροῦσος ξυπνᾶνε τοὺς νέους μὲ τὸ φῶς τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς νεωτέρας σοφίας.

Μέσα σὲ τέτοια λοιπὸν ἐθνικὴ καὶ πνευματικὴ παράδοσιν καὶ σὲ τέτοιον περιβάλλον ἔζησε ὁ Λασκαράτος. Κ' ἐπειδὴ μιὰ φιλολογικὴ διάλεξις δὲν εἶναι πανηγυρικὸς, μοῦ ἐπιτρέπεται νὰ προσθέσω πῶς ὁ Λασκαράτος στὸν πατριωτισμὸν καὶ στὴν διανοητικὴν ὑπεροχὴν δὲν βρίσκεται ἴσως στὴν πρώτη - πρώτη γραμμῇ. Ἡ ἠθικὴ του, ἡ ἐνέργειά του, ἡ ζωὴ του στὴν κοινωνίαν εὐδοιάζουν ἀρετὴν. Ἡ τιμιότης του δὲν ἔχει ψεγάδι. Εἶναι ὁ χωρὶς φόβον καὶ χωρὶς κηλίδαν πολίτης. Ἄλλὰ δὲν εἶναι ὁ οἰστρήλατος πατριώτης, οὔτε ὁ ὑπέρτερος διανοητικὸς. Βρίσκεται ὅμως πάνω στὸ ὑψηλὸν βῆμα τῆς τέχνης καὶ ἀπὸ κεῖ ἡ φωνὴ του ἀκούεται, ἡ χειρονομία του φαίνεται, ἀκούεται καὶ φαίνεται ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς κοντινοὺς, ἀλλὰ καὶ καθαρώτερα μάλιστα ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους. Κ' ἐνῶ ἡ ἀτομικὴ του ἀρετὴ τὸν καθοσιώνει σὰν ὑπόδειγμα, ἡ δημιουργία του στὴν τέχνην, ἡ ποιητικὴ του δύναμις, τὸν βάνει ἀντικειμενικῶς σὲ ψηλότερη καὶ πλέον περιόπτῃ θέσιν παρὰ τοὺς περισσοτέρους σημαντικοὺς συμπολίτας του.

Ἀπὸ τὸ φυλλομέτρημα τῶν Ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων τοῦ 1845 βλέ-

πομε πῶς τὸ *Ληξούρι*, τὴν πρώτη τυπωμένη σάτυρα τοῦ Λασκαράτου, δὲν τὴν ἐπρόσεξε ὁ τότε φιλολογικὸς κύκλος τῶν Ἀθηνῶν. Τὸ μονοπάλιο τῆς ποιήσεως τὸ εἶχαν ἀκόμη οἱ λυρισμοὶ καὶ οἱ σάτυρες τῶν Σούτσων, κατὶ δηλαδὴ ὅλως διόλου ἀντίθετο τῆς αἰσθητικῆς τοῦ Λασκαράτου. Κι ἀργότερα, τὸ 1861, στὸ *Λύχνον* του, ἀγανακτημένος γιὰ τὴν τέτοια κατάστασι τῆς τέχνης στὴν Ἑλλάδα, ἐδημοσίευσε ὁ Λασκαράτος τὸ ποίημα τοῦ Σούτσου «Ἡ ποίησις τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος», βάνοντας ὑποσημείωσι : «Ὁ Κάλβος καὶ ὁ Σολωμὸς ὠδοποιοὶ μεγάλοι κ' οἱ δύο παρημέλησαν τῆς γλώσσας μας τὰ κάλλη» τὴν ἐξῆς σημείωσι : «Τὰ ποιητικὰ σεσκλωσέλινα τοῦ κ. Σούτσου θὰ περάσουνε στοὺς ἀπογόνους μας γιὰ νὰ τοὺς δείξουνε πῶς, μιὰ φορὰ οἱ πρόγονοὶ τους ἐσυνηθούσανε νὰ κλειθῶνται μέσ' στὸ γραφεῖο τους, νὰ φτιάουνε γλώσσες, γλώσσες παστῆς, ὅπου τίς ἐπαρουσίαζαν ἔπειτα στὸ ἔθνος γιὰ γλώσσες χλωρῆς κι ὅλοι τους ἐθαυμάζανε, μὰ κανεὶς δὲν ἤξερε σὲ τί μπορούσανε νὰ χρησιμεύουν».

Ἐπιφορμὴ στὴ σάτυρα τοῦ *Ληξουρι* ἔδωκε μιὰ ζωηρὴ φιλονεικία τῶν *Ληξουριωτῶν*. Ἐνα ρέμμα χωρίζει τὴν πόλι σὲ δύο τμήματα καὶ προκειμένου νὰ κτισθῇ ἕνας λιμενοβραχίονας ἐφιλονείκησαν ἀπὸ ποιοῦ μέρος θὰ ἐκτιζότανε. Ὁ Λασκαράτος διηγεῖται στοὺς πρώτους στίχους πῶς ἄρχισε ἡ φιλονεικία. Καὶ κατόπι προχωρεῖ :

*Ἦτανε ὡς τόσο ἀδύνατο νὰ πάη
κάθε μιανοῦ μέσ' στὴν ἀλλή του ὁ μόλος
κ' ἔτσι στέκει καθένας καὶ κοιτάει,
ὡς πὸν γίνεται δύο ὁ τόπος ὅλος.
Ἐπὶ ἕνα μέρος πᾶνε οἱ Μαρτυσελάδες,
ἀπὸ τᾶλλο ἀπὸ κεῖ οἱ Δεμυονεράδες.*

*Γυρεύουνε κ' οἱ δύο μ' ἀναφορῆς
ὁ καθένας τὸ μόλο στὴ μεριά του.
Φέρνουνε μέσα πρόφασες πολλῆς
καὶ λέει ἐκεῖ καθένας τὰ δικά του.
Μὰ ἡ κυβέρνησι πρὶν ἀποφασίσῃ
στέρνει ἄνθρωπο τῆς τέχνης νὰ γνωρίσῃ.*

*Ἐτοῦτη τὴ φορὰ ὁ ἀποσταλμένος
ἦτανε κατὰ τύχη ἕνας τσαγγάλης,
ποὺ εἰς τὰ μέρη τοῦ Πάπα γεννημένος,
τὸν εἶχε φέρει μαζί του ἕνας φλάρης
γιὰ νὰν τοῦ πατινάσῃ τὰ σιβάλια
καὶ τῷδειξε νὰ κἀνῃ μονογάλια.*

Ὅς τόσο ἔλαβε χρεία ἡ Διοίκησί μας
καί, σάν ἔξυπνος ἐτούτος, τότε κράζει
καί τὸν ἐβάνει εὐθὺς στὴ δούλεψί μας·
Γιατὶ ὄντις εἶναι ξένος δὲν τὴ γνοιάζει
ποτὲ τί πράγμα εἶν' ἄξιος νὰ κάνη.
Μόνε : εἶναι ξένος; Ναῖσκε. Τόσο φθάνει.

Εἶδε τὸν τόπο, κι ἄκουσε τὰ δίκια·
καί λέει : Σωπάτε τώρα νὰ σᾶς πῶ.
Γιὰ νὰ μὴν πῶ πολλὰ μασκαραλίκια,
καί γιὰ νὰ εὐχαριστήσω καὶ τοὺς δυό,
σὲ τρόπο πὸν δλονῶνε σας ν' ἀρέση,
ἐγὼ σᾶς τότε βάνω μέσ' στὴ μέση.

᾽Ὡ νᾶθελ' εἶναι τότε ὁ Φωτεινός,
ἀστέρας ποῦναι τώρα. Ἐκειόν, ἐκειόνε
νᾶθε μᾶς στείλουν τότε, γιατί ἐκειὸς
ὀποῦναι τὸ ἄνθος τοῦ μηχανικῶνε,
ἦθε μᾶς βάλει βέβαια τὸ λιμένα
ἀπάνου στὰ χωράφια τὰ σπαρμένα.

Ἡ σκοτεινὴ ἀπόφασι τοῦ μηχανικοῦ ἐξαγριώνει καὶ τοὺς δυό. Οἱ Ντεμπονεράδες συσκέπτονται, ψευτοαρματώνονται, δημηγοροῦν κ' ἐπὶ τέλους ἀποφασίζουν νὰ στείλουν πρεσβεία στοὺς ἀντιθέτους.

Κι ἀρχίζει ἡ δευτέρη ραψωδία μὲ περιγραφή τοῦ τί ἔκαναν στὸ μεταξὺ οἱ ἀντίθετοι, δηλαδή οἱ Ποταμιότες, καὶ κατόπι πῶς οἱ ἀπεσταλμένοι ξεκινοῦν σὲ τρία ψοφάλογα, πῶς οἱ σκύλοι τῆς ἄλλης γειτονιάς τοὺς κακομεταχειρίζονται, πῶς οἱ πρόκριτοι Ποταμιότες τοὺς ὑποδέχονται καὶ πῶς συζητοῦν, κι ἀποφασίζουν νὰ λυθῆ τὸ ζήτημα στὰ χαρτιά (μὲ τὴν τράπουλα), ἀλλὰ στὸ παιγνίδι ἀπάνω μαλώνουν.

Στὴν τρίτη ραψωδία :

Στέκονται στὸ γιालὸ οἱ Ντεμπονεράδες,
προσμένοντας τοὺς τρεῖς καρβαλαέους
καὶ οἱ περισσότεροι παίζονε τσ' ἀμάδες
σάν τσὸν Ἕλληνας, τσὸν τότε, τοῦ Ἀχιλλέους.

Ἄκοῦν τίς κακὲς εἰδήσεις, ἀγριεύουν καὶ ξεκινοῦν νὰ πολεμήσουν, ἀλλὰ οἱ ἀντίθετοι τοὺς νικοῦν καὶ διηγοῦνται κατόπι, ὡς πὸν νύχτωσε, τὰ κωμικά τους, τὰ ἀνύπαρκτα κατορθώματα.

Ἀπὸ τοῦτα ἐλεγόντανε χιλιάδες
κ' εἶν' ἀπὸ κειὰ πὸν λέγονται ὡς καὶ τώρα

ὄχ τσοῦ πολιτικοὺς ὑποκριτάδες,
ὅπου πᾶνε βουρλίζοντας τὴ χώρα,
νομίζοντες πῶς βέβια δὲν γνωρίζονται,
μὰ ἐν' ὄλοι γνωρισμένοι καὶ θεατρίζονται.
'Ὡς τόσο ἡ Νύχτα ἐρχότουνε γδομένη,
μ' ἓνα σεττόνι μοναχὸ στὴν πλάτη,
ἄμορφη μωροπούλα ἀναθρεμμένη
εἰς τὸ χορὸ, στὸ θέατρο, στὸ κρεβάτι.
'Ανασκαμνίζεται γλυκὰ καὶ πγαίνει
νὰ πέση νὰ ἡσυχάση δουλιασμένη.

Ἡ τετάρτη καὶ τελευταία ραψῶδια σατυρίζει τὸν κληρο. Τὸ δνεῖρο ἐνὸς παπᾶ κάνει τοὺς Ντεμπονεράδες νὰ ζητήσουν ἀπὸ τὸ Δεσπότη ἀφορεσμὸ τῶν ἀντιθέτων. Ἄλλὰ καὶ οἱ Ποταμιότες ἐνεργοῦν τὰ ἴδια, ὥστε, πληρωμένος κι ἀπὸ τοὺς δύο ὁ Δεσπότης, δὲν κάνει τὸν ἀφορεσμὸ, κι ὁ ποιητὴς συμπεραίνει :

Ἦ τοῦ ἀσημοῦ μαγευτικὴ λαμπράδα,
πῶς στρίφεις τὸ δεσπότη μας μὲ μίας!
Ἦ τάλλαρα τὴν σήμερο μονάδα
τῆς ἀνθρωπίνης παντοδυναμίας.
Ἦ Μοῦσα μου, στὸν αἰῶνα ποῦ βρεθήκαμε
ἢ κοίτα γιὰ παρᾶδες ἢ ἐχαθήκαμε.

Στὴν αὐτοβιογραφία του μᾶς λέει ὁ Λασκαράτος πῶς τὸ Ληξούρι του εἶναι μιὰ παιδιαριστικὴ μίμησι τοῦ ὠραίου Ἰταλικοῦ ποιήματος *La secchia rapita* τοῦ Ἰταλοῦ νομικοῦ καὶ σοφοῦ Ἀλεξάνδρου Tassoni. Μοῦ ἔτυχε νὰ ἰδῶ τὸ ποίημ' αὐτὸ καὶ γνωρίζοντας τὸ *Ληξούρι* τοῦ Λασκαράτου ἐπρόσεξα τὸ ὑπόδειγμα. Εἶναι τυπωμένο στὸ Παρίσι τὸ 1622 μὲ ψευδώνυμο Androninci Melisone καὶ σατυρίζει μιὰ ἔχθρα μεταξὺ Μπολώνιας καὶ Μόδενας ἐξ αἰτίας τῆς ἀρπαγῆς ἐνὸς ξυλίνου κλάδου. — Καὶ εἶδα πράγματι τὸν ἴδιο τρόπο διηγήσεως, τίς ἴδιες σχεδὸν δημηγορίες, τὴν περιγραφὴ τοῦ ὄπλισμοῦ καὶ τὰ ἐπεισόδια τῶν ἀλόγων καὶ τῶν σκυλιῶν καθὼς καὶ τὴ μάχη. Ὅλα τᾶλλα ὅμως, ἰδίως ἡ σάτυρα τοῦ Δεσπότη φαίνονται νὰ εἶναι τοῦ Λασκαράτου. Κι ὅσο μπορῶ ἀπὸ ἐνθύμησι τώρα νὰ κρίνω, στοχάζομαι πῶς ὅ,τι γελοιογραφικὸ βρίσκεται στὸ *Ληξούρι* εἶναι μίμησι ἀπὸ τὸν Tassoni, ὅ,τι ὅμως ὑπάρχει σατυρικώτερο εἶναι τοῦ ἴδιου τοῦ Λασκαράτου.

Ἄλλ' ἐάν, ἄσχετ' ἀπὸ τίς λεπτομέρειες αὐτές, κρίνωμε τὸ *Ληξούρι*, πρέπει νὰ ποῦμε πῶς γιὰ τὸ στίχο του καὶ γιὰ τὸ συγγραφικὸ του ὕφος εἶναι ἀπὸ τὰ τεχνικώτερα τοῦ σατυρικοῦ εἶδους στὴ γλῶσσο μας· κ' ἔχει ἀκόμα μιὰ δύναμι γελοιογραφίας καὶ κάποιο ρεαλιστικὸ χαρακτήρα, ποῦ σπάνια

τόν συναντοῦμε στή φιλολογία μας· ἀλλά δὲν εἶναι καθαυτὸ σάτυρα, σύμφωνα μὲ τὴν αὐστηρὰ αἰσθητικὴ ἀντίληψι. Θυμίζει περισσότερο τοὺς Ἴταλοὺς εὐθυμογράφους, τὸν Berni, τὸν Mauro, τὸν Carovali παρὰ τὴν πραγματικὴν σάτυρα, ἐκείνην ποὺ μᾶς τὴν λέει ὁ Ὅρατιος γεννημένην ἀπὸ τὸ acetum italicum, ἀπὸ τὴν ἰταλικὴν στυφάδα, καὶ ποὺ τὴ νοιώθουμε νὰ μαστιγῶνῃ τὴν κακία, νὰ φιλοσοφῇ μὲ στενὴ σκέψι, ἀλλὰ μὲ βαθειὰν αἴσθησι τῆς πραγματικότητος, νὰ χαρακτηρίξῃ, νὰ καυτηριάξῃ καὶ νὰ ἀδικῇ κάποτε. Ἡ μίμησι, κι ἂν τὴν ὑποθέσωμε ὀλάκερῃ στὸ *Ληξούρι*, δὲν θὰ εἶχε πολὺ μεγάλη σημασία, ὅπως ἔχει βέβαια στὰ ἄλλα εἶδη τῆς ποιήσεως. Οἱ σατυρικοὶ συχνὰ μιμοῦνται ὁ ἕνας τὸν ἄλλον καὶ ὁμοῦ αἰσθητικῶς, ἀντικειμενικῶς γιὰ μᾶς, εἶναι πρωτότυποι. Ὁ μεγάλος ὑποκειμενισμὸς τοῦ σατυρικοῦ ποιητῆ, ποὺ τοῦ χρωματίζει τὴν ἔκφρασι, σβῆνει τ' ἀχνάρια τῆς μίμησης. Ὁ ζωντανὸς ρεαλισμὸς, ποὺ ὑφαίνεται μέσα σὲ κάθε ἀληθινὴ σάτυρα, σκεπάζει μ' ἕνα πέπλο ζωηροῦ πάθους τὸ πρότυπο ποὺ εἶχε στὴ σύνθεσί του ὁ σατυρικός. Ἔτσι ὁ Ρενιέ, π.χ. ὁ Τζούσι, ὁ Μάρστον, ὁ Πόπ εἶναι σατυρικοὶ πρωτότυποι, ἂν κ' ἔχουν μιμηθῆ φανερὰ τὸν Ἰουβενάλη ἰδίως καὶ τὸν Ὅρατιο. Ἐξ ἐναντίας τοῦ Λασκαράτου τὸ *Ληξούρι* δὲν εἶναι κυρίως σάτυρα, γιὰτὶ εὐθυμολογεῖ περισσότερο καὶ ἠθογραφεῖ παρὰ σατυρίζει.

Τὸ ἀντίθετο μπορεῖ νὰ ποῦμε γιὰ τὴν ἄλλη σάτυρα τοῦ Λασκαράτου, τὴ *Βάρκα κανονιέρα*, γραμμένη στὴν ἴδια περίπου ἐποχῇ. Τὴν ἀντίθεσι τὴ νιώθει κι ὁ ποιητὴς λέγοντας : «στὸ *Ληξούρι* εἶναι πολὺς μῦθος καὶ λίγη ἱστορία. Στὴ *Βάρκα κανονιέρα* εἶναι πολλὴ ἱστορία καὶ λίγος μῦθος». Σωστότερα θὰ ἔλεγε : Στὸ *Ληξούρι* εἶναι πολὺ εὐθυμολογία καὶ λίγη σάτυρα, στὴ *Βάρκα κανονιέρα* εἶναι πολλὴ σάτυρα καὶ λίγη εὐθυμολογία.

Τὸ φιλελεύθερο αἶσθημα στὴν Κεφαλληνία, ποὺ κατόπι ἔγινε πόθος τῆς ἐνώσεως, ἦταν ἀντιδραστικὸ ἐναντίον τῆς Ἀγγλικῆς προστασίας καὶ τῶν συνεργατῶν της. Ὁ Λασκαράτος συντηρητικὸς, πλανημένος ἀπὸ κάποιες λεπτομέρειες, εἶχε παρεξηγήσει τὸν ἀγῶνα τῶν φιλελευθέρων καὶ κατόπι τὸν ἐνωτικὸν ἀγῶνα τῶν ριζοσπαστῶν. Καὶ μὲ τέτοια παρεξήγησι, ὑπερασπιζόμενος τὸ θεῖο του Δελαδέτσιμα, ἔγραψε τὴ *Βάρκα κανονιέρα*, ποὺ εἶναι πράγματι πολιτικὴ σάτυρα. Ὁ τίτλος εἶναι τὸ παρωνύμι κάποιας ξένης γυναικας ἐλαφρῶν ἡθῶν, πασίγνωστης τότε στὴν Κεφαλληνία. Θὰ διαβάσω λίγα μόνο ἐξάστιχα τῆς *Βάρκας κανονιέρας* κι ἄς μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ ξεφύγω δυὸ - τρεῖς φορές τὴν ὠμὴ λέξι, ποὺ χρήσιμη στὸ σατυρικὸ ποιητῆ, δὲν ταιριάζει ὁμοῦ ν' ἀπαγγέλλεται σὲ πλατύτερο κ' ἔτσι στολισμένο μάλιστα ἀπὸ τόσες κυρίες κύκλου. «Ἡ ἐπιφυλακτικὴ φράσι μέσα στὸν κόσμον, μᾶς λέει ὁ Βολταῖρος, δὲν εἶναι σεμνοτυφία· εἶναι ὑποχρέωσι καλῆς ἀνατροφῆς».

Βάρκα κανονιέρα.

Τὸς χίλιους ὄχτακόσιους τριάντα τρεῖς
ἀπάντησα γυναῖκα μιὰν ἡμέρα
ὀπὸ δὲν ἔφτυε ἀπάνω της κανεῖς.
Ἦτανε, γέ μου, ἡ Βάρκα κανονιέρα.
Μὰ ἐκεῖνη μὲ μιὰν ἄκρα ἀδιαντροπία
«Εἶμαι, μοῦ λέει, ἡ φιλελευθερία».

Δὲν ἤξερω ποιὸς τόπος μᾶς τὴ φλεψε
ἢ ποῖο καρᾶβι μᾶς τὴν ἐκουβάλησε.
Μὰ ξέρω πὼς ὁ διάλογος μᾶς ἐζήληψε,
γιατὶ πλιὸ κανεῖς δὲν ἐγλοκοσάλισε.
Ἔμίανε τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἐτρόπο
ποὺ ἐβούλιαξε κι ἀφάνισε τὸν τόπο.

Σῦρε, τῆς λέω, βρωμοῦσα, κακομοῖρα,
κ' ἡ ἐλευθερία ἐσένα σὲ μισεῖ.
Ἦ λὲς πὼς δὲν μᾶς ἔδειξεν ἡ πείρα
πὼς ἡ ἀτιμία εἶναι κελὴν ποὺ σὲ ζῆ;
Ἦ τ' ὄνομά σου μαύρη Ἐλευθερία,
σὲ τί μούτρα τὸ βάν' ἡ ὑποκρισία!

Ὅτ' ἐντράπηκεν ἐκεῖνη ὅτε κοκκίνησε.
Μὰ γύρισε τσι πλάτες βλαστημῶντας.
Καὶ σὰν ἦτανε νύφερτη, μ' ἐκίνησε
σὲ περιέργεια, ὥστε περπατῶντας,
δίχως νᾶχω στὸ νοῦ μου ν' ἀκλουθήσω,
χωρὶς σκοπό, τσ' ἐπήγαινα ξοπίσω.

Ἦ πνεῦμα ποὺ μὲ φῶς ὄλο δικό σου
μπαίνεις μέσ' στὸ σκοτάδι κ' ἐξετάζεις·
κι ὁμοια κρίνεις καὶ φίλο σου κ' ἐχθρό σου,
καὶ τοὺς ὑποκριτάδες ξεσκεπάζεις·
ἔλα, δόγηγα με τώρα νὰ μὲ πᾶς
ἀσφαλῆ στ' ἀπογύρια τσῆ καρπιᾶς.

Ἦ Βάρκα κανονιέρα σὰν φιλελευθερία μπαίνει σ' ὄλα τὰ καλὰ σπίτια
καὶ τὰ ξεφουλίξει μὲ ὑποσχέσεις. Εἰς ἓνα ὑπόσχεται :

Ἔβγα μ' ἐμὲ στὸ φόρο κ' ἐγὼ κάνω
νὰ σὲ φωνάζουν οἱ ἀνθρώποι «Ὁ Μεσσίας!»
Καὶ γιὰ τοῦτο, νὰ φίλε μου, σοῦ βᾶνω

μιά προσωπίδα φιλελευθερίας.
Ὅτε ὁ λαός, πὸν βλέπει μὲ τ' αὐτιά του,
θὰ ξεχωρίσῃ τί ἔχεις ἀποκάτου.
Μὲ τῆς ἐλευθερίας τὰ στολίδια.
λαβαίνεις βοήθεια τοῦ λαοῦ τὸν κλάμπανο.
Οἱ ἐφημερίδες πιάνουν τὰ κλασίδια
καὶ σὲ παινοῦνε τότες διπλοκάμπανο.

Εἰς ἄλλους πάλι τάζει ὠφέλειες, εἰς ἄλλους ξυπνᾷ παλιὰς ἐχθρες, μὲ ἄλλους εἶναι παλιά φιλενάδα, ὅστε :

Καὶ γεμίζουν ὅλοι οἱ δρόμοι ὑποκριτάδες
ὅπου μὲ θαυμαστὴν ἀδιαντροπία
λέγονται φιλελεύθεροι ἀφεντάδες,
ἀφεντάδες μὲ ἀγάπη κ' ἐσπλαχνία :
Ἐκεῖνοι οἱ ἴδιοι πού, στὴν κάμαρά τους,
ῥδιοῦν τὸ χωριάτη καὶ τὸ γείτονά τους.

Ὁ ποιητὴς εἶχε σκοπὸ νὰ κάμῃ τὴ σάτυρά του μεγάλη. «Μὰ βαρεμένος — γράφει, ἴσως καὶ λίγο πειρακτικά, — εἰς τὴν ἀρχὴ τῆς δευτέρας ραφιδίας ἀπαράτησα τὴν ἰδέα. Ἐπεθύμησα πάντα ν' ἀνεβῶ στὸν Παρνασσὸ καὶ πάντα μεσοστρατὶς ὁ ἀνήφορος μ' ἐβάρυνε καὶ ἐγύρισα πίσω. Δὲν εἶχα τὰ φτερά τοῦ φίλου μου τοῦ Βαλαωρίτη.» [Ἴσως κι ὁ στενὸς κύκλος τοῦ θέματος — δὲν ἐπρόκειτο παρὰ γιὰ τὴν πολιτικὴ πορεία τῶν φιλελευθέρων τοῦ τόπου — νὰ παρουσίαζε σχετικῶς μὲ τὴ δύναμι τοῦ Λασκαράτου ἀνυπερβλήτες δυσκολίες στὸ ἀπλωμα τῆς σάτυρας αὐτῆς, πὸ κ' ἔτσι ὅση εἶναι καταντᾷ κάποτε μονότονη, γιὰτὶ πειράζοντας ὀλοένα πρόσωπα ξαναγυρίζει στοὺς ἴδιους σατυρικοὺς χαρακτηρισμοὺς, ὥστε νὰ φαίνεται καὶ σὰν βιαστικά γραμμένη, γλήγορο καὶ σύντομο ξέσπασμα ἐνὸς θυμοῦ].

Γενικώτερη σάτυρα, ἂν ὄχι κ' ἡ πιὸ ἐμπνευσμένη τοῦ Λασκαράτου εἶναι ὁ Πνίχτης, δηλ. ὁ ἀδικητής. Φαντάζεται πὼς ἀναβαίνοντας πάνω στὰ κέρατα τοῦ Σατανᾶ βλέπει τὸ ἀκάτιον τοῦ Χάρωνος καὶ ξεκρίνει καλοὺς κακοὺς ἐκεῖ μέσα, τοὺς ὁποίους περιγράφει :

Τρία μόνον ἐξάστιχα ὑποδειγματικά λυρικῆς σατύρας θὰ διαβάσω ἀπὸ τὸν Πνίχτη. Τραγουδοῦνε τὸ βρέφος πὸ πεθαίνει ἀβάφτιστο.

Καὶ νά, καθὼς τὸ μάτι μου προβαίνω,
Ὁ Χάρος μὲ παιδὶ στὴν ἀγκαλιά,
Πόφαινότοντε μόλις γεννημένο,
Κ' ἔλεγε ἐκεῖός πὼς τῶδιωξ' ἢ Ἐκκλησιά,
Γιατὶ ἔπεσε βλαμμένο ὄχ τὸ κουφάρι,
Καὶ δὲν ἔφτασε βάφτισι νὰ πάρῃ.

Οὔτε παπᾶς ἐσήμανε καμπάνα,
Οὔτε ἐτιμήσαν' τὰ μνημόσυνά του.
Κ' ἐθρήνησε ὁ πατέρας του καὶ ἡ μάνα,
Λογιάζοντας τ' ἀχρῖστιανα στερνά του.
Χάσκει τότες ὁ Διάολος ὡς τὰ ἐντόσθια,
Μὰ μένει ξάφνου ἐκεῖ σὰν ἀπὸ ἀρρώστεια.

Πετᾶ ἡ ψυχὴ στὸν κόλπο τοῦ Ἄγγελου της,
Σὰν γλυκόγελο σὲ ὁμορφὴ κοπέλα.
Καὶ φιλόνητος τὸ στόμα τοῦ ὁδηγοῦ της,
Στὲς δοξασίεις τοῦ κόσμου μας ἐγέλα,
Κι ἀγκαλιασμένα ἀνέβαιναν τ' ἀστέρια,
Σὰ δυὸ ζευγαρωμένα περιστέρια.

Τῆς ἴδιας ἐποχῆς εἶναι καὶ τὰ περισσότερα μικρὰ τραγοῦδια τοῦ Λασκαράτου, λυρικά καὶ σατυρικά, τὰ δημοσιευμένα κατόπι στὸν τόμο *Στιχογραφήματα*. — Ἐν' αὐτὰ, σονέτο γραμμένο ἴσως ἀργότερα, εἶναι ἀπὸ τὰ τελειότερα τοῦ εἶδους εἰς τὴ φιλολογία μας. Ἐχει μία πνοὴ ἐλεύθερα κωμικὴ, σὰν ἐκείνη πού αἰσθανόμεθα νὰ ἐμψυχώνῃ τὰ πῆλινα κωμικὰ εἰδώλια πού μᾶς ἐκκληροδότησεν ἡ ἑλληνικὴ τέχνη. Ἐπιγράφεται : «Εἰς τὸν Ἐρωτα».

Ἐρωτα, ἂ θεὸς νὰν τᾶχομε καλά,
Στὸ σπῆτι μου νὰ μὴ ματαπατήσης.
Αἶ πὸν στὸ λέω· κι ἂ θέλῃς νὰ μ' ἀφήσης
Ἐναπαμένον, πάει πολὺ καλά.

Ἐγὼ, μ' ἔκαψε ἡ πρώτη κουμπουριά.
Κι ἂν ἐσὺ τώρα δὲν ἀποφασίσῃς
Νὰ πᾶς στὸ Διάολο καὶ νὰ μὴ γυρίσης,
Θᾶρτωμε καμμιὰ μέρα στὰ χοντρά.

Γιὰ δαῦτο νὰ μοῦ λείπῃς κουμπουρόπουλο·
Μὴ σοῦ μαθήσω ἐκεῖνες τρεῖς φτεροῦγες,
Καὶ σὲ κάμω νὰ σκούζῃς σὰ γαλόπουλο,
Καὶ νὰ τρέχῃς κουτσόφτερο ἔς τρεῖς ροῦγες.
Κ' ἐκεῖνες τρεῖς σαῖτες ὅπου φέρεις
Σοῦ τρεῖς βάνω ὅλες μάτσο ἐκεῖ πὸν ξέρεις.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὰ δημοσιευόμενα μικρὰ σατυρικά ποιήματα τοῦ Λασκαράτου ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ἀνέκδοτα, πού ὁ ποιητὴς τὰ ἀφῆκε τακτοποιημένα μὲ ἓνα τίτλο : «*Συλλογὴ ἀσέμνων νεανικῶν στιχογραφημάτων*», καὶ ὑπῆρχαν καὶ ἄλλα, πού σὲ μιὰν ἐποχὴ, τὴν ἐποχὴ τῶν *Μυστη-*

ρίων τῆς Κεφαλλονιάς, ὁ ἴδιος τὰ εξαφάνισε. Πολλὰ ποιήματά του τὰ εἶχε χαρίσει τοῦ Βαλαωρίτη καί, μετανοημένος, ἀργότερα τοῦ τὰ ζητοῦσε νὰ τὰ διορθώσῃ. Σ' ἓνα του γράμμα πρὸς τὸ Βαλαωρίτη τὸ 1863 γράφει : «Ὁ Ἥλιος Ζερβὸς μοῦ εἶπε προχθὲς ὅτι ἔχεις τὶς πολυθρύλητες ποιήσές μου. Σοῦ προτρέπω νὰ μοῦ τὶς δώσῃς νὰ τὶς παστρέψω ἀπὸ τὰ ντροπαλὰ πού σ' αὐτὲς βρίσκονται καὶ σὰν τίμιος ἄνθρωπος νὰ σοῦ τὶς ἐπιστρέψω χωρὶς οὔτε κἂν νὰ βαστάξω ἀντίγραφον». Ἄλλὰ ὁ Λευκάδιος ποιητὴς τοῦ ἀρνεῖται : «Ὅσο διὰ τὰ ποιήματά σου — τοῦ ἀπαντῆ — ἀφοῦ ὁ πρόεδρος μου σοῦ μεταξῦπνησε τὸν πόνο καὶ μοῦ τὰ γυρεύεις διὰ νὰ τὰ καθαρίσῃς, πρέπει νὰ φανῶ ἀδιάκριτος νὰ σοῦ τὰ ἀρνηθῶ. Εἶμαι κ' ἐγὼ ὀλίγο συντεχνίτης σου εἰς τὴν ποίησι καὶ ξεύρω ὅτι πάρα πολλὰ ξυστρίσματα δὲν τὴν ἀφελούνε». Ὁ Λασκαράτος πειράζεται καὶ τοῦ ξαναγράφει σχεδὸν ἄγρια, ἀλλ' ἐκεῖνος μένει ἀνένδοτος, καὶ μόλις ὕστερ' ἀπὸ ὀκτῶ χρόνια τοῦ τὰ δανείζῃ νὰ τ' ἀντιγράψῃ, μὲ τὴ βεβαιότητα πὼς θὰ τυπωθοῦν. Ἀπὸ τὰ χειρόγραφα ἐκεῖνα, πολλὰ ἐδημοσιεύθησαν στὸν τόμο τῶν *Στιχοσυρημάτων* ὅσα ἔμειναν ἀνέκδοτα, ἢ οἰκογένεια Βαλαωρίτη τὰ ἐπέστρεψε ὅπως ἔμαθα, τῶρα τελευταῖα στὴν οἰκογένεια Λασκαράτου.

Κάποια προσεκτικώτερα μελέτη τῆς ψυχολογίας τοῦ Λασκαράτου μὲ κάνει νὰ συμπεράνω πὼς ἡ διαβητικὴ ἐκείνη ἀποδοκιμασία ὄλων τῶν σατυρικῶν στίχων του εἶχεν αἰτία οἰκογενειακοὺς καὶ κοινωνικοὺς λόγους μᾶλλον, παρὰ νέες φιλολογικὲς γνώμες τοῦ Λασκαράτου. Καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς σταμάτησα ὡς ἐκεῖ τὴν πρώτη περίοδο τῆς ζωῆς του.

* * *

Μετὰ λίγους μῆνες ἀπ' ὅταν γύρισε στὴν Κεφαλληνία, τὸ 1846, παντρεύτηκε. Ἡ γυναῖκα του ἦταν μορφωμένη, πρότυπο ἀρετῆς καὶ φρονιμάδας. Εὐχαριστημένος ὁ Λασκαράτος ἔγραφε μετὰ δέκα χρόνια : «Δὲν ἔλαβα ποτὲ αἰτία νὰ πικραθῶ μέσα στὸ σπίτι μου». Ἄλλὰ τὸ οἰκογενειακὸ περιβάλλον — ὁ Λασκαράτος ἔκαμε δυὸ γιουὺς καὶ τέσσαρας θυγατέρες — δὲν ἐταίριαζε μὲ τὴ σατυρικὴ του φήμη. Ὁ Λασκαράτος ἀποφασίζει νὰ εἶναι μόνον καλὸς οἰκογενειάρχης, φροντίζει τὴν περιουσία του, ἐπιμελεῖται τὰ παιδιὰ του, καταγίνεται στὴ μελέτη. Ὁ Αἴσωπος, ὁ Ἀριστοφάνης, ὁ Ἰουβενάλης, ὁ Δάντης, ὁ Κάστη, ὁ Λαμπρυγιέρ, ὁ Οὐγκὼ ἦταν καὶ τότε καὶ κατόπι οἱ ἀγαπητοὶ του συγγραφεῖς. Ἐπαυσε νὰ γράφῃ στίχους κι οὔτε ἤθελε νὰ θυμούνται οἱ ἄλλοι ὅσους στίχους εἶχε γράψει. Κάποτε ἀποφασίζει ν' ἀναμιχθῇ στὴν πολιτικὴ, ἀποτυχαίνει στὶς ἐκλογὲς καὶ δημοσιεύει πέντε φυλλάδια κατὰ τῆς ἀγυρτείας τῶν ριζοσπαστῶν. Ἐπειτα, στενοχωρημένος ἀπὸ τὸ περιβάλλον καὶ ἀπὸ τὰ οἰκονομικά του, φεύγει μόνος γιὰ

τὴν Ἀγγλία. Στὸ Λονδίνο καὶ στὸ Καίμπριτζ κάνει τὸ δάσκαλο τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς ἰταλικῆς, δὲν κερδίζει ὅμως ἄρκετὰ καὶ κουρασμένος ἀπὸ τὴ μοναξιά ἐπιστρέφει. Στὸ Λονδίνο, τὸ 1851, ἔγραψε καὶ τὸ ὠραῖο γνωστὸ σονέτο στὴν εἰκόνα τῆς γυναικὸς του :

*Εἰκόνα ἀγαπητῆ τῆς γυναικὸς μου,
Τώρα ἔλα κἀν ἐσὺ στὴ συντροφιά μου.
Κατοίκα πάντα μέσα στὴν καρδιά μου,
Καὶ φύλα με ὄχι τοὶ πλάνεσες τοῦ κόσμου.
Ἐσὺ γιὰ μὲ Προστάτης Ἔγγελλός μου,
Ἄμεμπτα φύλαε τὰ πατήματά μου.
Καὶ προτοῦ σκοτισθοῦν τὰ λογικά μου,
Πρόλαβε, τρέξε σύ, καὶ λάμψε ἐμπρός μου.
Ναί, τὸ φῶς σου ξυπνάει τὴν ἀρετὴ μου,
Καὶ πιστόνε σ' ἐσένα μὲ βαστένει.
Γιατὶ τόσο σ' αἰσθάνομαι δική μου,
Τόσο μὲ τὴν ψυχὴ μου ζυμωμένη,
Ποῦ δὲν ἤξερω πλέον στὴ διαλογὴ μου,
Πῶς νὰ σὲ πῶ, γυναῖκα μου ἢ ψυχὴ μου.*

Ξαναγουρίζει στὸ Ἄργοςτόλι, ὅπου κατοικοῦσε ἀπ' ὅταν παντρεύτηκε. Ἄλλὰ τὸ περιβάλλον τοῦ ξυπνῆ τὸ σατυρικό του δαιμόνιον κ' ἐνῶ αὐτὸς στοχάζεται νὰ ἠθικολογήσῃ σοβαρὰ, σχεδιάζει χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ μιὰ πεζὴ σάτυρα. Γράφει ἓνα βιβλίον! «Τὰ μυστήρια τῆς Κεφαλλονιάς, ἤτοι σκέψεις ἐπάνω στὴν οἰκογένεια, στὴ θρησκεία καὶ στὴν πολιτικὴ». Καὶ σὰν γιὰ νὰ προφυλάξῃ τὸν ἑαυτό του ἀπὸ κάθε σατυρική παρεκτροπὴ, συνεργάζεται στὴ συγγραφὴ μὲ τὴ γυναῖκα του. Ἄλλ' ἂν σὲ κάποια ὁ Λασκαράτος ἐσκέπτετο μὲ τὴ γνώμη τῆς γυναικὸς του, ἢ γυναῖκα του, καὶ πολὺ φυσικά, ἔβλεπεν ὅλα μὲ τὰ μάτια τοῦ Λασκαράτου. Καὶ ἀνύποκτοι ἔγραψαν ἔτσι μιὰ σατυρική ἠθογραφία, συνδυασμένη μὲ κάπως ριζοκίνδυνη ἠθικολογία. Τὸ 1856, ἦταν τότε ὁ ποιητὴς 45 ἐτῶν, δημοσιεῦθηκε τὸ βιβλίον. Καὶ σὲ λίγες μέρες μιὰ θύελλα κατακραυγῆς ἀπὸ τὸν λαὸ, τὸν κλῆρο, τοὺς πολιτικούς, ριζοσπάστες καὶ καταχθονίους, ξέσπασε στὸ κεφάλι τοῦ Λασκαράτου. Ὁ κόσμος τὸν βρίζει, οἱ λόγιοι τὸν κατακρίνουν, ὁ δεσπότης τὸν ἀφορίζει : «Ἐάν ὅμως παρακούσῃ ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς παραινέσεις καὶ μὴ εἰς τὸ πῦρ δώσῃ τὰ παρ' αὐτῷ σωζόμενα ἀντίτυπα τῆς βίβλου ταύτης, ἔχομεν αὐτὸν ἀφορισμένον παρὰ πατρός, υἱοῦ καὶ ἀγίου πνεύματος, παρὰ τῆς μιᾶς ἀγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, παρὰ τῶν 310 καὶ 8 θεοφόρων πατέρων». Ὁ Λασκαράτος ἀργότερα τὸ κείμενον τοῦ ἀφορισμοῦ τὸ στέλνει στὴν ἐκθεσὶ τῆς Κερκύρας σὰν προῖδον Κεφαλληνιακῆς

παραγωγής και μετά 12 ακόμα χρόνια τὸ εἰρωνεύεται : «Μοῦ φαίνεται γράφει, πὼς ὅταν ἕνας ἦθελ' εἶναι ἀφορεσμένος ἀπὸ τὴν ἁγία Τριάδα ἦθελ' ἔχει ἄρκετά. Ἐπομένως ἡ προσθήκη ἀφορεσμοῦ παρὰ τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, ἐν συνειδήσει, μοῦ φαίνεται περιττὴ καὶ οἱ 318 θεοφόροι πατέρες κατὰ τὴ γνώμη μου ἐνοχληθῆκανε ἀχρείαστα».

Οὔτε τότε πτοεῖται, οὔτε κατόπιν ὑποχωρεῖ. Ἄλλὰ στὴν Κεφαλληνία δὲν μπορεῖ νὰ σταθῆ· φεύγει κρυφὰ γιὰ τὴν Ζάκυνθο· ὅμως κ' ἐκεῖ μόλις βγαίνει τὸν ἀναγνωρίζουν δυὸ βαρκάρηδες καὶ τὸν φτύνουν, ὁ δεσπότης Ζακύνθου τοῦ ἐκσφενδονίζει δεῦτερο ἀφορεσμὸ καὶ ἀναγκάζεται νὰ ξενιτευθῆ πάλι γιὰ τὴν Ἄγγλια.

Ἄλλὰ τί ἦταν λοιπὸν ἐκεῖνο τὸ βιβλίον ποῦ προκάλεσε τέτοιον ἀναβρασμό; Ἦταν μιὰ εἰρωνικὴ καὶ σατυρικὴ ἐπίθεσις ἐναντίον τοῦ κλήρου, ἕνα ἀλύπητο περίπαιγμα πολλῶν θρησκευτικῶν ἐθίμων, ἕνα ἄγριο πείραγμα τῶν πολιτικῶν τοῦ τόπου, καί, ἐξ ἄλλου οἱ γνώμες τοῦ Λασκαράτου, πολὺ ἐπηρεασμένες ἀπὸ τὸν ἀγγλικὸ ὀρθολογισμό, γιὰ τὴ θρησκεία καὶ γιὰ τὴν οἰκογένεια, ἡ προσωπικὴ του ἠθικὴ, ἡ ἀτομικὴ του ἰδεολογία στὰ πολιτικά.

Καὶ ἂν ἡ σάτυρα ἦταν ἡ πραγματικὴ αἰτία τῆς ὀργῆς τοῦ λαοῦ, τὴν εὐλογοφανέστερη ὅμως δικαιολογία τοῦ κατατρεγμοῦ, τὴν ἔδωκαν οἱ τολμηρὲς θρησκευτικὲς γνώμες τοῦ Λασκαράτου ποῦ ἀψηφοῦσαν τὸ σεβασμό, τὸν χρεωστοῦμενο στὴν παλαιότητα. — Ἄλλο ἡ ἀφηρημένη φιλοσοφικὴ ἠθικὴ, καὶ ἄλλο ἡ συγκεκριμένη κοινωνικὴ ἠθικολογία κάθε ἐποχῆς. Αὐτό, δὲν τὸ διέκρινε ὁ Λασκαράτος κι οὔτε μποροῦσε νὰ τὸ ξεκρίνη, γιὰτι οὔτε φιλόσοφος ἦταν, οὔτε κοινωνιολόγος, ἀλλὰ μόνον σατυρικός. Σατυρικός στὰ *Μυστήρια τῆς Κεφαλλονιάς* τὸ ἴδιο, ὅπως καὶ κάθε ἄλλοῦ. Ὅποιος ἔτυχε νὰ διαβάσῃ τὸν Πέρση ἢ τὰ «λόγια στὶς τωρινὲς κακομοιριές» τοῦ Ρονσάρ, ἢ τὶς ἠθικοκοινωνικὲς σάτυρες τοῦ Ἀλεξάνδρου Πάπ, αὐτὸς φανερά τὸ βλέπει πὼς εἰς τὰ ἴδια τῆς σάτυρας ἀχνάρια ἐγράφηκαν καὶ τὰ *Μυστήρια τῆς Κεφαλλονιάς*. Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι στὴ μορφή, γιὰτι ἐκεῖνοι τῶ-ξεραν πὼς ἐσατύριζαν, ἐνῶ ὁ Λασκαράτος ἐπίστευε πὼς κοινωνιολογεῖ.

Κάτι ἀνάλογο μπορεῖ νὰ ποῦμε καὶ γιὰ τὸ «*Λύχνον*», τὴν περιοδικὴ ἐφημερίδα τοῦ Λασκαράτου, ὅχι ὅπως πρωτοφάνηκε, ἀλλὰ ὅπως ὕστερα ἀπὸ 3 - 4 φύλλα ἐπῆρε τὴν ὀριστικὴ τῆς μορφή. Ὁ ἴδιος ὁ Λασκαράτος, ποῦ τιτλοφοροῦσε τὸ *Λύχνον* «ἐφημερίδα οἰκογενειακὴ» ὁμολογεῖ στὸ τέλος τοῦ πρώτου χρόνου τῆ μεταβολῆ : «Ποῦ πᾶς Λύχνε; Πάω στὰ παιδάκια. Ποῦ ἦσουν Λύχνε; Ἐπελέκουνα τοὺς γαιδάρους» :

*Ἔτσι συχνὰ κανεῖς γι' ἄλλοῦ κινεῖ,
κι ἄλλοῦ ἢ τύχη ἀπάντεχα τὸν πάει.*

Ὅχι ὁμως ἡ τύχη, ἀλλὰ ἡ σάτυρα πάει ἄλλοῦ τὸν Λασκαράτο, κι αὐτὴ μάλιστα τῆ φορά, ἡ προσωπικὴ σάτυρα. Ἄν ἐξαιρέσωμε λίγα γενικώτερα ἄρθρα καὶ κάποιες μεταφράσεις, ποὺ ἄλλιῶς τίποτε δὲν προσθέτουν στὴ χαρακτηριστικὴ μορφή τοῦ *Λύχνου*, ὅλα τἄλλα στὸ μικρόσχημο ἐκεῖνο περιοδικὸ ἐμψυχώνονται ἀπὸ τὴ σάτυρα.

Ὅταν κατατρεγμένος γιὰ τὰ *Μυστήρια τῆς Κεφαλλονίας* ὁ Λασκαράτος βρέθηκε στὸ Λονδίνο, πολλοὶ ὁμογενεῖς τὸν περιποιήθηκαν. Ἀκατάδεκτος σὲ κάθε χρηματικὴ συνδρομῆ, ἀποφάσισε γιὰ νὰ ζῆση νὰ κάνῃ τὸ δικηγόρο στὸ προξενικὸ δικαστήριον τῶν Ἰονίων. Ἄλλὰ δὲν ἐπαρκοῦσε, καὶ μετὰ ἓνα σχεδὸν χρόνο ξαναγυρίζει στὴν Κεφαλληνία. Ἡ οἰκονομικὴ του θέσι εἶναι στενόχωρη καὶ στοχάζεται νὰ ἐγκατασταθῆ στὴ Ζάκυνθο, ὅπου εἶχε λίγα κτήματα τῆς προίκας του καὶ νὰ ἐκδώσῃ ἓνα οἰκογενειακὸ περιοδικό. Ἔτσι τὸ Μάϊο τοῦ 1859 βγαίνει τὸ πρῶτο φύλλο τοῦ *Λύχνου* στὴ Ζάκυνθο. Ἄλλὰ κάτι φράσεις του γιὰ θρησκευτικὰ ζητήματα παρεξηγοῦνται.

Ὁ λαὸς θυμᾶται τὸν ἀφωρεσμένο, κι ὁ Δεσπότης ζητάει τὴν ἐξωσί του. Ξαναφεύγει ὁ Λασκαράτος κι ἀπὸ τὰς Ἀθήνας βγάνει τὸ δεύτερον φύλλο τοῦ *Λύχνου*. Ξαναγυρίζει στ' Ἀργοστόλι, ὅπου τυπώνει τὸ τρίτον καὶ τὸ τέταρτον φύλλο, καὶ κατόπι τρεῖς ἀριθμοὺς ἀκόμα στὴ Ζάκυνθο. Ἀπὸ τὸ τρίτον ἢ τὸ τέταρτον φύλλο ἀποζητᾷ τὸν πόλεμον· εἶναι ὁ batailleur, ὅπως τὸν ὠνόμασε κατόπι ἡ κ. Ἰουλιέτα Adam. Στὸ ὄγδοον φύλλο του γράφει : «Ὁ Λύχνος εἶναι σὲ κίνδυνον, γιατί ἔπειτ' ἀπ' τὴν πρώτη καταδρομῆ δὲν τοῦ ἔγινε ἄλλη. Ἡ μιὰ γρήγορη καταδρομῆ ἢ ὁ Λύχνος εἶναι σὲ κίνδυνον».

Κ' ἡ καταδρομῆ δὲν ἀργεῖ νάρθῃ. Ὁ Λομπάρδος, ὁ λαοφίλητος πολιτικὸς τῆς Ζακύνθου, τοῦ ἐπιτίθεται μὲ τὴν ἐφημερίδα του. Ὁ Λασκαράτος τοῦ ἀπαντᾷ μὲ προσωπικὴ ἐπίθεσι, ἀλλὰ συγχρόνως ἀναγκάζεται νὰ ξαναγυρίσῃ στὸ Ἀργοστόλι, ὅπου δὲν τὸν ἐνοχλοῦν πλέον καὶ ὅπου ἔχει μερικὸς ἀφωσιωμένους φίλους. Καὶ ἀπὸ τότε ἀρχίζει τὴ σχεδὸν λιβελογραφικὴ σάτυρα, μὲ σπάνια δημοσιογραφικὴ δύναμι καὶ κάποτε μ' ἓνα χιούμορ μοναδικό.

Στὸ δέκατον φύλλο π.χ. γράφει :

«Αναγγέλλω εὐχαρίστως εἰς τοὺς συνδρομητὰς τοῦ *Λύχνου* μου ὅτι ὁ περίφημος παπᾶ Ζερβὸς στὰς Ἀθήνας, ὁ περίφημος Λομπάρδος εἰς τὴ Ζάκυνθο, ὁ μισοπερίφημος Σακελλαριάδης κηρύττουν ἐναντίον τοῦ *Λύχνου* κατηγορῶντας τον ὡς ἀντίθρησκον.

Ἐπειδὴ οἱ τρεῖς αὐτοὶ κύριοι θεωρημένοι ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θρησκείας εἶναι ὁ μὲν παπᾶ Ζερβὸς γνωρισμένος ὀλοῦθε ὡς ἔθνικός, σάν ποὺ οἱ πλέον ἀγαπητὲς του θεότητες εἶναι ἡ Ἀφροδίτη, ὁ Πρίαμος, ὁ Ἑρμῆς κ.λ., τοῦ δὲ Λομπάρδου θεὸς του τὸ συμφέρον καὶ θρησκεία του ἢ πλάνη, τοῦ

δὲ Σακελλαριάδῃ ἢ θρησκεία ὅλως διόλου τυχαία, ἔπεται ὅτι οἱ καταδρομῆς ποῦ μοῦ γίνονται ἀπὸ τέτοια ὑποκείμενα θὰ εἶναι ἐλπίζω καλὰ συστατικά τοῦ Λύχνου μου κοντὰ στοὺς τιμίους καὶ στοὺς νοήμονες».

Ἄπὸ τὸ δέκατο τέταρτο φύλλο ὁ Λασκαράτος ἀλλάζει καὶ τὸν τίτλο· ὁ *Λύχνος* γίνεται *Λυχνιῆς* κ' ἓνα πολεμικώτατο πρόγραμμα δικαιολογεῖ τὴν ἀλλαγὴν.

«Οἱ *Λυχνιῆς* θέλει χτυπήσουνε κατακέφαλα ὅλους ἐκείνους τοὺς πολιτικούς γαλιότους, οἱ ὅποιοι καταχρῶμενοι τὰ δνόματα, πατρίδα, θρησκεία, ἐθνισμός, ὀρθοδοξία καὶ ἄλλα τέτοια, μεταχειρίζονται ὅλα ταῦτα γιὰ νὰ ἀποχτηνόνουνε τὸ λαό, νὰν τοῦ κλέφτουνε τὴν ὑπόληψιν του καὶ τοὺς μισθοὺς του καὶ τίς τιμῆς ὅπου δίνει. Τέτοιους προδότες τῆς πατρίδος τους καὶ τῆς ἀνθρωπότητος θέλει τοὺς βάλω ἀποκάτω στῆς *Λυχνιῆς* μου καὶ δὲν θέλει τοὺς ἀφήσω παρὰ ὅταν τοὺς ἰδῶ ψόφους».

Ἡ σάτυρά του ἀπὸ τότε παρουσιάζεται γυμνή, χορευόντας ἓνα ἐξωφρενικὸ κόρδακον μὲ τὸν λίβελο — ἓνα κόρδακον ὅμως χορευόμενον παράδοξα ἀπάνω στὸν ἦχο σεμνοῦ ρυθμοῦ — τοῦ ρυθμοῦ τῆς ἀρετῆς, τῆς καλῆς πίστεως καὶ τῆς τιμιότητος τοῦ Λασκαράτου. Ὁ ριζοσπαστισμός, ποῦ τοῦ πείραξε τὸν *Λύχνον* μέσα στὴν Ἴονιον Βουλὴν, λαμβάνει τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ πειράγματος. Κ' ἐναντίον τοῦ Λομπάρδου ἐκτοξεύονται τὰ πιὸ φαρμακερὰ βέλη, βαμμένα στοῦ Ἀρχιλόχου τῆ χολῆς. Τώρα ποῦ ἡ ζωὴ μιᾶς ὀλόκληρης γενεᾶς ἐσκέπασε σὰν μὲ χλόην καινούργιας ἀνοιξῆς τοὺς τάφους τῶν σημαντικῶν ἐκείνων ἀνθρώπων, κι ἀνάμεσα στὴ χλόην ξανοίγουν' ἐμεῖς νὰ λουλουδίζουν τοῦ καθενὸς τῶν οἱ ἀρετῆς, τώρα τρανότερη μᾶς φανερώνεται ἡ ἀγριότης τοῦ σατυρικοῦ λιβέλου τοῦ Λασκαράτου :

«Εὐγενέστατε κύριε Λομπάρδε, πατριώτη ἐγώιστῃ, φιλόθρησκε θεομπαίχτη, φιλορθόδοξε ἀδικητῃ, αὐτοπάρνητε πλεονέκτη κλ., οἱ *Λυχνιῆς* μου θέλει ἀρχίσουνε ἀπὸ σέ. Κανεῖς περσότερο ἀπὸ σέ δὲν τίς ἀξίζει».

Μιά καταγγελία τοῦ Λομπάρδου τὸν στέρνει γιὰ ἕξην μῆνες στὴ φυλακὴν. Μετὰ τέσσερες μῆνες ἡ Γερουσία τοῦ χαρίζει τὴν ὑπόλοιπην ποινὴν, ἀλλ' αὐτὸς ἀμείλικτος ἐξακολουθεῖ τὴν ἐπίθεσιν καὶ κατόπι, ὅταν ὕστερ' ἀπὸ τέσσερα φύλλα οἱ *Λυχνιῆς* ξαναγίνονται *Λύχνος*. — Δὲν θὰ παρακολοθησῶ τὴν πολεμικὴν τοῦ Λασκαράτου ἐναντίον τῶν πολιτικῶν, ἐναντίον τῶν παπάδων καὶ ἐναντίον τῶν λογιωτῶν, μέσα στοῦ *Λύχνου*, ποῦ ἐξακολούθησε νὰ ἐκδίδεται ὡς τὰ τέλη τοῦ 1863, πέντε σχεδὸν χρόνια. Οὔτε καὶ θὰ μιλήσω γιὰ τὰ πολυσέλιδα παραρτήματα τοῦ *Λύχνου*, ποῦ μεταξὺ αὐτῶν εἶναι μιὰ ἀπολογία «οἱ καταδρομῆς μου ἐξ αἰτίας τοῦ *Λύχνου*» καὶ ἓνα ἀξιανάγνωστο ἰταλικὰ γραμμένον «οἱ ταλαιπωρίες μου κ' οἱ παρατηρήσεις μου στὶς φυλακὰς τῆς Κεφαλληνίας». Τόση ἀνάλυσι δὲν θὰ εἶχε πιά γενικώτερο φιλολογικὸ ἐνδιαφέρον. Καὶ θὰ πῶ λίγα μόνον γιὰ ἓνα ὕστερῶ-

τερο φυλλάδιό του : «'Απόκρισί μου εἰς τὸν ἀφορεσμὸν» ποῦ τὸ δημοσίευσε τὸ 1869, ὅταν ὁ δεσπότης τῆς Κεφαλληνίας δὲν ἔδωκε ἄδεια νὰ βαφτίσουν ἓνα παιδί του. Εἶναι τὸ πιὸ εὐγλωττο πεζὸ τοῦ Λασκαράτου, τόσο τεχνικὸ στὴν εἰρωνεία καὶ στὴ σάτυρα καὶ στὸ ὄφος, ὥστε νὰ διαβάζεται καὶ τῶρ' ἀκόμη σὰν ἔργο τέχνης. Διαβάζω μιὰ περικοπὴ του : «Σὲ τοῦτη μου τὴν περίστασι ἐγνώρισα διὰ πείρας ἐκεῖνο ποῦ εἶχα ἀκουστὰ ἕως τότες — ἐγνώρισα τὴ φύσι τῆ θεϊκῆ τῆς συνείδησης καὶ τὴν ἄπειρη δυνάμει τῆς. Κατατρεγμένος ἀπὸ ὅλην τὴν κοινωνίαν, ἀπαραιτημένος ἀπὸ ὅλους δικοὺς καὶ φίλους, ἀφωρεσμένος ὀλοῦθε μὲ τὸ σήμασμα τῆς καμπάνας· φτυσμένος εἰς τὸ πρόσωπο καὶ ξαναφτυσμένος, θεωρημένος ἀπὸ ὅλους ὡσὰν προδότης, τρωπώμενος μέσα στὸ σπίτι μου καὶ τὸ σπίτι μου καμωμένο στὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων ἀναθεματοῦρι· τὰ παιδιά μου ὕβρισμένα καὶ καταραμένα στοὺς δρόμους· διωγμένος ἀπὸ χώρα σὲ χώρα· ἤμουν ἀπάνω ἀπ' ὅλα τοῦτα καὶ ἤμουν ὁ Κύριος τῆς κοινωνίας ἐκείνης. Ἡ συνείδησί μου μ' ἐσήκωνε ψηλά, καὶ ψηλάθε μοῦ ἔδειχνε ἓναν ἄνθρωπο ἀσχημισμένο ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ἐπειδὴ ἔλαβε τὴν γενναιότητα νὰ τοὺς εἰπῆ τὴν Ἀλήθεια...».

Μιὰ καταγγελία τῆς Ἱερᾶς Συνόδου φέρνει τὸν Λασκαράτο στὸ Κακουργοδικεῖο, ὅπου ἀθωώνεται. Κ' ἐν ἄλλο φυλλάδιό του ἀκολουθεῖ, «*Ἡ δίκη μου μὲ τὴν Σύνοδο*» τὸ 1869.

Ἀπὸ τότε ὅμως ἡ περίσκεψι τῶν γηρατειῶν — ὁ Λασκαράτος ἐπλησίαζε τὰ 60 — τοῦ πρᾶναι τὴν σατυρικὴν ὀρμὴν. Ποῦ καὶ ποῦ μόνον δημοσιεῖει πειρακτικὰ φυλλάδια, ὅταν θεωρῆ πῶς ἡ δημοκοπία ἐκμεταλλεῖται τὸ λαό. Καὶ μιὰ νέα φιλολογικὴ προσπάθεια τὸν ἀπασχολεῖ. Συμπληρώνει τὸ δοκίμιο τῆς *Στιχογραφικῆς*, ὅπου ἀκολουθεῖ ἰδίως τοὺς κανόνες τῆς Ἰταλικῆς στιχοουργίας καὶ δὲν παραδέχεται τὸ δικό μας δεκαπεντασύλλαβο. Γράφει «*Δοκίμιον ποιητικῆς*» κ' ἓνα ἀνέκδοτο Δοκίμιο : «*Τέχνη τοῦ δημηγορεῖν καὶ συγγράφειν*», ποῦ τὸ ἐπαινεῖ ὁ ἴδιος στὰ γράμματά του, καθὼς κ' ἐν ἄλλο πολὺ ἀγαπημένο του ἔργο : «*Ἡθῆ, ἔθιμα καὶ δοξασίαι τῆς Κεφαλλονιάς*». Μεταφράζει συνάμα Μποαλό, Οὐγκώ, τὴν Κόλαση τοῦ Δάντη καὶ ἄλλα ποῦ ὅλα ἔμειναν ἀνέκδοτα. Τέλος ἓνα ἔργο του, ἀπὸ τὰ πρωτοτυπώτερα στὴ φιλολογία μας, συμπληρώνεται τότε στὴν τρίτη περίοδο τῆς ζωῆς τοῦ Λασκαράτου.

Εἶναι οἱ «*Χαρακτῆρες*» του, ποῦ τυπώθηκαν τὸ 1886 στὴν Κεφαλληνία μὲ ἐξώτιτλο *Ἰδὸν ὁ Ἄνθρωπος*. Σὲ 126 χαρακτῆρες ἀποταμιεῖ ὁ Λασκαράτος ὅλη τὴν κοινωνικὴ του πείρα. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς δὲν εἶναι ξέχωροι ἀνθρώπινοι χαρακτῆρες, γιατί ἀναφέρονται σὲ μιὰ συμπτωματικὴ περίοδο τῆς ζωῆς ἢ σὲ μιὰ κατάστασι, ὅπως ὁ «*τρελλὸς*» π.χ. ὁ «*μαθητῆς*», «*χηρεῖα καὶ πένθος*», «*τὸ νήπιον ἔθνος*».

Στοὺς χαρακτῆρες του ὁ Λασκαράτος εἶναι περισσότερο λογοτέχνης.

Δείχεται λεπτός παρατηρητής και ψυχολόγος, έχει ένα δικό του χιοδμορ και μίαν ιδιόρρυθμη ειρωνεία, ἀλλ' ἀπομένει ὅμως πάντα σατυρικός. Στὸ σύνολο θυμίζει περισσότερο τὸν Ὅρατιο, παρὰ τὸ Θεόφραστο καὶ τὸ Λαμπρυγιέρ, τὸν ὁποῖον ἰδίως εἶχεν ὑπόδειγμα. Ἄλλὰ καὶ στὰ καθέκαστα ὑπάρχουν πολλοὶ χαρακτήρες του, ποὺ εἶναι καθαυτὸ πεζὲς σάτυρες. Ἀνάφερα στὴν ἀρχὴ *«τὸν δικηγόρο ὁποῖος εἶναι»*. Ἄς διαβάσω τώρα περικοπὲς ἀπὸ τὸ «λαοπλάνο», ὅπου καὶ πάλι φαίνεται νὰ θυμᾶται κάποιο πολιτικὸν ὄρισμένο.

Ὁ Λαοπλάνος.

Ὁ λαοπλάνος, ἀφοῦ ἔβαλε στοὺς σκοποὺς του τὴν ἐξουσίαν, καὶ τὴν ὑψωσίν του, τὰ ὁποῖα δὲν ἔμπορεῖ ν' ἀπολαύσῃ χωρὶς τὴ βοήθεια τοῦ ψηφοφόρου ὄχλου, κανονίζει τὴ διαγωγὴ του σὲ τρόπον, ὥστε νὰ γένη ἀρεστός εἰς τὸν ὄχλο, νὰ γένη ὁ ἀγαπητός του, ἀκολούθως ὁ διαθέτης του :

*Καὶ τότε νὰν τὸν κάμῃ ποδοστᾶσι
Ν' ἀνεβῆ, νὰ ψηλώσῃ, νὰ ἐξουσιάσῃ.*

Γνωρίζει πολὺ καλὰ ὅτι «ὅμοιος τὸν ὅμοιο ἀγαπᾷ» καὶ θεληματικῶς καὶ σκοπίμως καταβιβάζει τὸν ἑαυτὸν του ἕως εἰς τὸν ὑστερον χυδαῖον, καὶ πασχίζει νὰ γένηται ὅμοιος καθόλα μ' αὐτόν, μιμούμενος τὸ λεχτικὸ του, διὰ νὰ ἀπολαύσῃ τὴν ἀγάπῃ του.

Συκοφαντεῖ καὶ διαβάλλει κάθε τίμιον ἄνθρωπον κατασταθέντα δυσάρεστον εἰς τὸν ὄχλον, διὰ τὴν φιλαλήθειαν καὶ ἐλευθεροστομίαν του.

Ἄν δὲ ὁ λαοπλάνος, ἔλεψ Ὀχλανοησίας, φθᾶσῃ καὶ στὲς ὑψιστες θέσεις καὶ γένη καὶ Ὑπουργὸς Βασιλέως, αἶ, τότε ἔχει τὴν εὐκαιρίαν νὰ παστρέψῃ τὸν ὀρίζοντά του ἀπὸ τοὺς ἐναντίους του, καὶ μείνῃ Κύριος ἀνενόχλητος τῆς ἐξουσίας.

Ὅσους τὸν ἐχρησιμῆσαν ὡς θύματά του, διὰ νὰ πατήσῃ ἀπάνου τους νὰ ψηλώσῃ τότε δὲν τοὺς ἐνοχλεῖ πλέον, ἐπειδὴ δὲν τοὺς ἐχθρεύετο διόλου ὅταν τοὺς ἐκατάστρεφε καὶ μόνο τοὺς ἐθυσίαζε γιὰ νὰ κἀνῃ τὴ δουλειὰ του. Ὁ λαοπλάνος ἔχει πολλοὺς ἀπατημένους, ὅπου τοῦ εἶναι φίλοι του ἄλλ' αὐτὸς δὲν εἶναι κανενὸς ἀπὸ αὐτοὺς φίλος. Προάγει τοὺς ἀγαπῶντας τον, ἐν ὅσῳ ἢ προαγωγὴ τους τὸν ὠφελεῖ. Ἄλλὰ τοὺς παραιτεῖ ὅταν δὲν εὐρίσκη πλέον ὠφέλειαν εἰς αὐτούς.

Ἄκουστε τέλος καὶ μιὰ περικοπὴ ἀπὸ τὸν χαρακτήρα «Ὁ ποιητής», ποὺ τὸν ἔχει στὴ σειρὰ ὁ Λασκαράτος ὑπ' ἀριθμὸν 100 :

«Ὁ ποιητής ἔχει στὴ φαντασία του κόσμον ἰδιαίτερον ἐδικὸν του μέσα στὸν ὁποῖον ὑπάρχει.

Ὁ ποιητής ζῆ στὰ ὕψη καὶ θρέφει τὸ πνεῦμα του μὲ ἀμβροσίαν καὶ νέχταρ.

Νέοι θαυμάσετέ τον, ἂν θέλετε, ἀλλὰ μὴ τὸν μιμηθῆτε.

Υ.Γ. Ἐλησμονούσαμε τὸ καλύτερο. Ἄν ποτὲ σᾶς δώσῃ τὰ ποιήματά του ζητώντας νὰν τὰ διαβάσετε καὶ νὰν τοῦ πῆτε τὴ γνώμη σας, μὴ γιὰ τὸ θεοῦ γελασθῆτε καὶ τοῦ τὴν εἰπῆτε! ἐπειδὴ τὸν κάνετ' ἐχθρό σας ἄσπονδο. Τὸ ὅσον πρέπει νὰ τοῦ πῆτε εἶναι θαυμασμοὺς καὶ ἐγκώμια. Ἐπειδὴ ἐκεῖνο σᾶς ἐζήτησε».

Ἄλλ' ὑπάρχουν ἄλλοι χαρακτήρες, σατυρικότεροι καὶ κάποιοι ποὺ κρύβουν πλεον προσωπικὲς ἐπιθέσεις, ὅπως ὁ *Θέλει νὰ ζήσῃ, ὁ Χαρακτήρας εἰκόνα, ὁ Μερολήπτης δικαστῆς* κ.ἄ. Ἡ ἐντύπωσις ποὺ ἀφήνει στὸν ἀναγνώστη τὸ σύνολο τοῦ ἔργου εἶναι ζωηρὴ. Σκοντάβουμε στὶς παρεκβάσεις του, στὶς ἀνωμαλίες καὶ τὶς ἀσυμμετρίας, ποὺ φαίνεται σὰ νὰ τὶς ἐξητοῦσεν ἐπίτηδες ὁ Λασκαράτος, ἀλλὰ αισθανόμεθα τὴν ἀλήθεια καὶ τὴ ζωὴ νὰ τὸ ἐμψυχώνουν καὶ νὰ τὸ φωτίζουν μὲ τὸ ἐσωθινὸ, θὰ ἔλεγα, φῶς τῆς τέχνης — σὰν τὸ χαμόγελο ποὺ φωτίζει τὰ ἀρχαῖκά τῆς ἑλληνικῆς γλυπτικῆς.

Ἔτσι σὰ λογοτέχνης εἰς τὴ φιλολογία μας ὁ Λασκαράτος ἔχει κάποια σημαντικὴ θέσι. Τὸ ἴδιο καὶ σὰν ποιητῆς σατυρικός. Ἴσως εἶναι κι ὁ καλύτερος σατυρικός μας ἀπ' ὅλους ὅσοι ἐπέερασαν, γιὰτι δὲν θέλω νὰ κάμω καμμιά σύγκρισιν μὲ τοὺς ζῶντας. Ἀπολύτως ὁμοῦ; καὶ στὸ σύνολο τῆς σατυρικῆς φιλολογίας; μπορεῖ νὰ τὸν ποῦμε σατυρικὸ ποιητῆ; Ἡ τέχνη ἔχει ἀξιώσεις καὶ συνθήκες, ἔχει περιορισμοὺς καὶ ἱστορικὴ παράδοσι. Καὶ σύμφωνα μὲ τοὺς δρους καὶ τῆς αἰσθητικῆς καὶ τῆς σατυρικῆς τέχνης ὁ Λασκαράτος δὲν εἶναι καθαρὸ σατυρικός. — Ἡ σάτυρα σὰν ἀνεξάρτητο φιλολογικὸ εἶδος, προϊόν τῆς ρωμαϊκῆς τέχνης, *satira nostra est*, ἔλεγον μὲ τὸ δίκιο τους οἱ Ῥωμαῖοι, εἶναι μιὰ μορφή τοῦ λυρισμοῦ, τὸ κατώτερο εἶδος του, τὸ πλησιέστερο μὲ τὸν πεζὸ λόγο, τὸ πιὸ ἀνακατωμμένο μὲ τὰ πράγματα τῆς κοινῆς ζωῆς· κι ἂν κάποτε εἶναι τὸ πλεον εὐγλωττο, κινδυνεύει ὁμοῦ νὰ πέσῃ στὴ βρισιά, στὴν πολυλογία ἢ στὴν ἐλαφρὴ εὐθυμολογία. Ἡ δυνατὴ λυρικὴ διάθεσι σώζει συχνὰ τὴ σάτυρα ἀπ' αὐτοὺς τοὺς κινδύνους. Καὶ γι αὐτὸ οἱ μεγάλοι λυρικοὶ ποιηταί, ὅταν καταπιάνωνται μὲ τὴ σάτυρα δεῖχνονται διδάσκαλοι εἰς τὸ εἶδος.

Ὁ δικὸς μας ὁ Λασκαράτος στὰ σατυρικά του ποιήματα εἶναι ἀδύνατος εἰς τὸ λυρισμὸ, κ' ἐκεῖ ποὺ γενικεύει τὴ σάτυρα, ὅπως στὸν *Πνίχτη*, παρουσιάζεται πολὺ χαλαρὸς, ἐνῶ ἐκεῖ ποὺ τὴ μερικεύει καὶ τὴ συγχρονίζει, παρασύρεται πολὺ σὲ προσωπικά, ὅπως στὴ *Βάρνα κανονιέρα*. Ἀπ' ἐναντίας, ὅταν εὐθυμολογῇ μὲ σατυρικὸ τρόπο, εἶναι θαυμάσιος τεχνίτης. — Ὁ κ. Κωστής Παλαμάς, στὸ ἀληθινὰ πολύτιμο καὶ φωτεινὸ γιὰ τὴ φιλολογία μας κριτικὸ ἔργο του, ἔχει καὶ μιὰ σύντομη ἐκτίμησι τοῦ σατυρικοῦ

ἔργου τοῦ Λασκαράτου. Δὲν θέλω βέβαια, οὔτε θάσπεκε νὰ συζητήσω τὴν κάπως αὐστηρὴ γνῶμη τοῦ διδασκάλου γιὰ τὴν ποιητικὴ ἀξία τοῦ Λασκαράτου.

Πρέπει ὅμως νὰ σημειώσω ὅτι πρῶτος ὁ ποιητὴς μας — ἡ κριτικὴ του γράφηκε τὸ 1899 — ἔδειξε τὴ διαφορὰ τοῦ ὑπάρχει μεταξὺ τῆς σατύρας καὶ τῆς εὐθυμογραφίας καὶ μᾶλλον σὰν εὐθυμογράφο ποιητὴ ἐχαρακτήρισε τὸν Λασκαράτο. Καὶ ἡ γνῶμη τοῦ κ. Παλαμᾶ ὡς πρὸς τοῦτο εἶναι ἢ τεχνοκριτικῶς ὀρθή. Τὸ ἑλαφρὸ αὐτὸ παρακλάδι τῆς σατύρας — ἡ σατυρικὴ εὐθυμογραφία — ξεχωρίζεται στὶς ἄλλες φιλολογίαις, καὶ στὴν Ἰταλικὴ μάλιστα ἔχει ἰδιαιτέρο ὄνομα, λέγεται *maniera Bernesca*, ἀπὸ τὸν *Berni*, ἓνα κορυφαῖο τοῦ εἴδους. Κι ὁ Λασκαράτος ὁ ἀξιοσημείωτος λογοτέχνης μας, ὁ φωτισμένος δημοσιολόγος, ὁ δυνατὸς καὶ ἠθικὸς δημοσιογράφος, ὁ μέτριος σατυρικὸς τῆς *Βάρκας κανονιέρας* καὶ τοῦ *Πνίχτη*, εἶναι ὁ μεγάλος εὐθυμογράφος τεχνίτης, ποῦ δίχως ὑπερβολὴ μπορούμε νὰ τὸν ποῦμε ἀπὸ τοὺς σημαντικοὺς τοῦ εἴδους στὴν ἀνάλογη εὐρωπαϊκὴ φιλολογία. Τὰ καλύτερα τῆς τέχνης του αὐτῆς προϊόντα εἶναι ἡ παρωδία «*Κανυᾶς μεταξὺ Ἀγαμέμνονος καὶ Ἀχιλλέως — ὁ παπᾶ Γεράσιμος — ὁ Λάζαρος*» καὶ τὸ «*Γιατὶ τὰ τάλαρα τὰ λένε τάλαρα*». Βρίσκει τὴν ἀστείαν φράσι, συνδυάζει τὰ κωμικὰ ἐπεισόδια, μεταχειρίζεται ἀριστοτεχνικὰ τὸν ἀναχρονισμὸ καὶ τὴν παρωδία, ἀγγίζει διαβατικά μὲ σατυρικὴ εἰρωνεία καὶ ξέρει πότε ἢ βωμολοχία δὲν κατανατᾷ χυδαίότης. Ἀλλὰ καλύτερα ἀπὸ τοὺς χαρακτηρισμοὺς, θὰ σᾶς δώσουν ἐντύπωσι τῆς τέχνης τοῦ Λασκαράτου οἱ ἴδιοι του στίχοι.

Θὰ σᾶς ἀπαγγεῖλω τοὺς πιὸ χαρακτηριστικοὺς στίχους ἀπὸ τὸ τελευταῖο ἀναφερμένο, «*Γιατὶ τὰ τάλαρα τὰ λένε τάλαρα*», ὅπου ἡ τέχνη τῆς παρωδίας συνδυασμένη μὲ ἠθογραφικὴ δύναμι ἐμφανίζουσι σὲ τεχνικωτάτῃ φράσι τὸ εὐθυμογραφικὸ σατυρικὸ τάλαντο τοῦ Λασκαράτου :

*Ὅντις ἔπλασε ὁ Θεὸς τὴν Οἰκουμένη,
Τὸ Ἀηξοῦρι, καὶ τόσους ἄλλους τόπους,
Εἶπε στὸ νοῦ του «Ἄ, τώρα δὲ μοῦ μένει
Πάρι νὰ πλάσω, γέ μου, καὶ τὸ ἀνθρώπους».
Κ' ἐκεῖ ποῦ ἐκράτει τὸν Ἀδάμ στερόνονε,
Τοῦπε, «Σὺ νᾶσαι Ἀδάμ τὸ ζῶ τοῦ ζῶνε.*

*«Ἦγουν, νᾶσαι καλῆτερος ἀπ' ὄλα.
«Νᾶχης τὸ γαῖδαρο ἀποκάτουθὲ σου.
«Νὰ θρέψουσι μπαρμποῦνι καὶ τριόλα.
«Νᾶναι οἱ λαγγάδες ὄλες ἐδικές σου.
«Οἱ σκόλοι ταπεινοὶ νὰ σὲ ὑπακοῦνε
«Καὶ γιὰ σένα οἱ κότες νὰ γεννοῦνε.*

«Βάνω στὴν ἐξουσία σου τὰ σπανάκια,
«Ἄν θέλῃς νὰν τὰ κάρῃς τσιγαρίδι.
«Γιὰ σέναρε φντεύω ραπανάκια.
«Ἐσὸν νὰ τρώῃς τὸ μῆλο καὶ τὸ ἀπίδι.
«Ὅλα νὰν τᾶχῃς χῶρις νὰ κοπιᾶξῃς,
«Καὶ σ' ἀγαπάω πολὺ, γιατί μου μοιάζεις.

«Σοῦ χτιῶ στὸ περιβόλι μου παλάτι,
«Μ' ὄσα καλὰ ἢ θεία μου Πρόνοια δίνει.
«Καὶ νὰ τρώῃς τὸ καλῆτερο κομμάτι,
«Χωρὶς νὰ σοῦ στοιχίξῃ ἓνα φαρδίτι,
«Μὰ ἔτσι κιόλα ζητῶ σου, Κῶρ Ἄδάμ μου,
«Νὰ μὴ ἄγγιξῃς ποτὲ τὰ τάλαρά μου.

«Εἶν' τὸ ξύλο τῆς γνώσεως τὰ χρήματα,
«Κι ὅποιος τᾶχει, ἔχει γνώση, εἶν' προκομμένος,
«Ὁμορφος, ἔχει χίλια προτερήματα,
«Εἶναι ἀπ' ὄλον τὸν κόσμον ἐπαινεμένος.
«Παντοῦ ἐπιθυμητός... μὰ εἶν' καὶ φαρμάκι
«Ποῦ κάνουν' τὴν ψυχὴ πηλὸ ὄχ' τ' αὐλάκι.

«Μὴν τὰ ἄγγιξ'τε γιατί θεὸς νὰ γνωρίσετε
«Τὸ βονλιασμό τῆς ἀθωότητός σας,
«Καὶ πλέον δὲ θὰ μπορέσετε νὰ ζήσετε
«Ἐδνηχοσμένοι στὴν Παράδεισὸ σας.
«Τᾶφτιασ' ὁ Διάολος, κ' εἶναι διαολεμένα.
«Ἄσπετα ἐκεῖ. Τοῦ τᾶχῳ ἀμαχεμένα.

Ἐνα ὄμορφο καὶ πλούσιο περιβόλι
Ἐἶχε τότες ὁ Θεὸς εἰς τὴν Ἀσία.
Καὶ γιὰ νὰ μὴν ἐμπαινόννε οἱ διαόλοι
Νὰ κάνουνε στὰ λάχανα ζημία,
Μέσ' ἄς τσι φράχτες ἐκεῖ τσι καλαμένειες
Ἐἶχε στημένες τσάκες σιδερένειες.

Μὰ καθὼς ὡς καὶ τώρα συνεβαίνει
Ἐκεῖ ποῦ στιοῦμε τσάκες γιὰ ποντίκια,
Ποῦ πιάνεται ἓνα, κι ἄλλο πάλε μπαίνει,
Γιατὶ μπουδιέται ἢ τσάκα στὰ χαλκία,
Ἐτσι καὶ τότε, ἐμπάινανε Διαόλοι
Κι ἀφάνιζαν τὸ μαῦρο περιβόλι.

Μιά μέρα πού ὁ Ἀδάμ κ' ἡ ἀρχόντισσά του
Ἐμετριόντανε ποιὸς εἶναι ψηλότερος,
Στὰ πόδια ὀρθοί, σὲ μιὰ μηλιά ἀποκάτον,
Καὶ καθένας τους ἦτανε εὐθιμότερος
Εἰς τὴν εὐτυχισμένη μοναξιά του,
Νά κ' ἕνας Διαολάκης ὀμπροστά τους.

Ἀδέφια, λέει, καλῶς τὰ κουβεντιάσετε.

Ἦ εὐτυχισμένοι πού εἰστεν' ἐδῶ - πέρα
Σὲ τόσες ἡδονές! Μὰ δὲ δουλιάσετε.

Ἐκάκισε τ' ἀντρόνο κ' ἐσκληρήθηκε
Γιὰ τοῦ Διαβλίου τὴν ἀταχτὴ τὴν πράξι·
Κι ὄλη κόκκινη ἡ Εὔα τ' ἀποκρίθηκε,
«Γαῖθαράτσε, ποιὸς σῶδειξε τὴν τάξι
«Νά ἔμπαινης δίχως ἄδεια κούτρα κούτρα;
«Μ' ἕνα παπούτσι σῶπρεπε στὰ μούτρα. —

«— Συμπάθειο, λέει ὁ Διάολος, Κυρά μου,
«Γιατὶ δὲν ἤρθα μὲ κακὸ σκοπό.
«Διαβάτης εἶμαι, πηαῖνω στὴ δουλειά μου,
«Καὶ βαστάω πραγμάτειες, καὶ πουλῶ».
Μόνε σὰν ἄκουσ' ἡ Εὔα πραγμάτειες,
Τῶκαμε μιὰ χιλιάδα εὐχαριστίες.

Εἶναι ἀλαφρὴ λεγόμενα ἡ γυναῖκα,
Καὶ πολὺ τῆς ἀρέσουν τὰ στολίδια.
Καὶ μόλις ἀπὸ χίλιες βρῖσκεις δέκα
Νὰ μὴν ἔχουν τοῦ ἀντρός τους ἀντικλεῖδια,
Νὰ παίρνουνε ὀμορφάμορφα παράδες,
Νὰ ξεδεύουν στοὺς πραγματευτάδες.

Ἐγὼ ὅμως δὲν τὸ παίρνω στὴν ψυχὴ μου
Πῶς ἡ Εὔα εἶχε ἀντικλεῖδι κ' ἐτροπούλευε.
Τὸ λέν' οἱ ἱστορικοὶ μας, ἀκροατή μου,
Καὶ λένε πῶς ὁ Διάολος τὴ συμβούλευε,
Καὶ πῶς μετατρεμένος εἰς σὲ φίδι,
Τῆς ἐπήγε μιὰ μέρα τὸ ἀντικλεῖδι.

Βέβαια πού ἔπειτ' ἀπὸ τόσους αἰῶνες
Ἦποδ' ἐφτιάστηκε ὁ Κόσμος, δὲ μπορεῖ

Νὰ γνωρίζουμε ἂν εἶναι ἀπατεῶνες,
Ἡ ἃ λένε τὴν ἀλήθεια οἱ ἱστορικοί.
Μ' ἀπὸ τὲς τωρινὲς γυναῖκες κρίνει
Κανείς, ὀμπρὸς - ὀπίσω καὶ γιὰ κείνη.

Ὅστούσο ὁ Διάολος ἀνοίξε τὰς κόφες
Κ' ἔβγανε ὅσα στολιζοῦν τὰς Κυράδες·
Μεταξωτά, μπατίστες, κρεπά, στόφες,
Βελέτες, μπλόντες, ὀμπρελέτες καὶ μπιοάδες...
Κ' ἡ Εὔα ποὺ τὰβλεπε ἔτρεμε ἢ καρδιά της,
Καὶ σὰ Χριστέ της νᾶναι δλα δικά της!

Σὲ μιὰ ἄλλη κόφα εἶχε ὁμορφα διαμάντια,
Πουλιὸ ὁμορφα δεμένα στὸ Παρίσι
Καὶ χωριστὰ σ' ἄλλο κουτὶ μπριλάντια
Κυματερὰ σὰν τὸ νερὸ στὴ βροση.
Κ' ἡ Εὔα ὄντις τᾶειδε σκούζει «ὦ γέ! τὰ θέλω,
Τὰ θέλω, μόνε πλέρωνε Ἄδαμιέλο.»

Ὁ Διάολος ὡς κ' ἐκειὸς τὸν παρακίνα
Κι ὁ Ἄδάμ δὲν εἶχε, κ' ἔσφιγγε τὰς πλάτες.
Μὰ ἡ Εὔα κλαίοντας τῶλεγε «Μ' ἐκεῖνα
«Μὲ περνᾶς πάντα. Πρόφασες μονάτες.
«Πάρε τα, Ἀδάμ μου, ... πάρε τα μπιστιοῦ...
«Τὸν Ἄγροστο πλερώνεις... μοῦ... μοῦ... μοῦ...»

Ὁ Ἄδάμ ἀγοράζει μὲ πίστωσι, ἀλλὰ στὴ διορία δὲν ἔχει νὰ πληρώση.
Φιλονεικοῦν οἱ πρωτόπλαστοι καὶ τότε ὁ Διάολος μεταμορφωμένος, πείθει
τὴν Εὔα νὰ κλέψουν τοῦ Θεοῦ τὰ χρήματα :

«Ὁ Θεὸς δὲν ἔχει χρεια γιὰ παραδες,
«Κ' εἰσθενε σ' ἓνα σφάλμα μεγαλώτατο.
«Μόνα ἃ θέλῃς νὰ ἐβγῆς ὀχ τσοῦ μπελιάδες,
«Εἶναι τὸ μέσος, Εὔα μου, εὐκολώτατο.
«Νὰ τὸ κλειδί, τρέχα ἔπαρε δλα κείνα
«Ποῦ σοῦ χρειάζονται, νὰ πάγη ἢ γκρίνα».

Ἔτσι ἐκλεφτήκαν τὸν Θεοῦ οἱ παραδες.
Κ' ἡ Εὔα κάνει τὴν πρώτην ἁμαρτία,
Δὲ θυμῶμαι σὲ πόσες κατοστάδες.
Καὶ τὰ δέχθημι' ὁ Ἄδάμ, γιὰτ' εἶχε χρεια.

Μὰ ἓνα ἔργο τόσο ἀχρεῖο καὶ κακόποιο
Ὁ Θεὸς τὸ ἔκοιτα μὲ τὸ τηλεσκόπιο.

Σημαίνει μὲ θυμὸ τὸ καμπανέλι
Κ' ἔρχονται εὐθὺς ἐμπρὸς ξεσκουφωμένοι
Μικέλης καὶ Γαβρίλης, δύο Ἀγγέλοι
Ποῦναι στὸν Οὐρανὸ συνηθισμένοι
Νὰ κάνουνε μὲ τέσσερα πηδήματα
Τὰ πουλιὸ μακρινιώτερα θελήματα.

«Φέρετε μου, λέει, τὸ Διάολο, Ἀγγελοὶ μου...
«Μὰ ὄχι ὄχι, ἀφήσετε πηναῖω ἐγὼ
«Ἐπειτα, νὰν τοῦ δείξω τὴν ὁργή μου.
«Κι ὡστόσο μὰ φορὰ κ' εἰσθεν' ἐδῶ,
«Προβατεῖτε νὰ ἰδῆτε μὰ δουλειά,
«Γιὰ νὰ σᾶς βάλω καταμαρτυριά».

Τοὺς φέρνει καὶ τοὺς δυὸ στὸ περιβόλι
Καί, φθάνοντας ὀμπρὸς στοῦ Ἀδάμ τὸ σπίτι,
Φωνάζει δυνατὰ καὶ βγαίνουν δλοί,
Καὶ πιάνει τὸν Ἀδάμ ἀπὸ τὴ μήτη.
«Ἐδῶθε λέει, σὲ σέρνει τὸ βελέσι
«Γάϊδαρε, μασκαρά! Ἔτσι σ' ἀρέσει!

«Καὶ σὸ Εὔα, εἶν' τοῦτες ὁμορφες δουλειές;
«Ἔτσι οἱ γυναῖκες κάνουνε Ἀη - Γιάννη;
«Μά, μὰ τὴ Δραπανιότισα, μωρές,
«Θεὸ νὰ σᾶς διώξω ἐδῶθε. Ἄς εἶναι φτάνει».
Τάχασε ἡ Εὔα, ἐσβήστηκε, ἐσκοτίστηκε,
Κι ὄχ τὴν πολλὴν τρομάρα ἐκατουρήστηκε.

Ὅσοις ὁ Διάολος ἦτανε φευγάτος,
Κ' ἐπήγαινε τραγοιδῶντας τὰ, λά, ρά,
Κι ὁ Ἄδης ἀνάβλιαξε χαρὰ γιομάτος,
Κ' ἐτραγοῦδα ὀλημέρα τὰ, λά, ρά.
Κι ἀπὸ κειὸ τὸ τραγοῦδι τὰ, λά, ρά,
Ἐῖπαν' τοῦ ἐγλήματος τὸ σῶμα τ ἄ λ α ρ α.

Πολὺ λίγα θὰ προσθέσω γιὰ τὴ γλῶσσα καὶ γιὰ τὸ ὕφος τοῦ Λασκα-
ράτου. Συνεχιστὴς εἰς τὴ γλωσσικὴ παράδοσι τοῦ Μηνιάτη καὶ τοῦ Δα-
μοδοῦ, ζητᾷ νὰ γράψῃ τὴν ἀπλῆ λαϊκὴ γλῶσσα. Συχνὰ ὁμως παίρνει κι

αὐτὸς λέξεις ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα μὲ τὸ ἀρχαῖο τυπικὸ τους, κάποτε τὶς τροποποιεῖ, καὶ συχνότερα μεταχειρίζεται ιδιωτισμούς. Δὲν γράφει ὁμως καθαυτὸ τὸ ἴδιωμα τῆς Κεφαλληνίας, ὅπως πολλοὶ τὸ ἐπίστεψαν, ἀλλὰ μιὰ γλῶσσα προσωπικὴ του μὲ ἀπόχρωσι κεφαλλονίτικη. Καὶ διαφέρει ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του ἑπτανήσιους λογοτέχνας, ὡς πρὸς τοῦτο κυρίως, ὅτι εἶναι πιὸ ζωντανός, ἀλλὰ καὶ πιὸ αὐθαίρετος καὶ λιγώτερο κανονικός. — Πρέπει νὰ τὸν καταδικάσωμε γι αὐτό; ἢ μήπως πρέπει νὰ τὸν ὑπερασπίσωμε μὲ τὴν αἰσθητικὴ ἀθεντία τοῦ Ὅσκαρ Οὐάιλντ, ποὺ μᾶς λέει πὼς «κανένα ἔργο τέχνης δὲν μπορεῖ νὰ κριθῆ μὲ ἄλλους κανόνες παρὰ μὲ κείνους ποὺ βγαίνουν ἀπὸ τὸ ἴδιο του τὸ ἔργο· ἂν ἔχη συνέπεια ἢ ὄχι μὲ τὸν ἑαυτὸ του, ἴδου τὸ ζήτημα».

Ὁ Λασκαράτος πέθανε 90 χρόνων, τὴν 23 Ἰουλίου 1901, τιμημένος στὰ γεράματά του ἀπὸ τὸ γενικὸ σεβασμὸ. Ἐνα χρόνο πρὶν πεθάνῃ, ἡ Σύνοδος τοῦ ἐσήκωσε τὸν ἀφορεσμὸ. — Τῆ διανοητικὴ του διαύγεια καὶ τὴν ἀγάπῃ τῆς τέχνης τὰ εἶχεν ὡς τὰ στερνὰ του χρόνια καὶ στὰ 80 καὶ στὰ 85 ἔγραψε ἡμεροὺς εἰρωνικῶς στίχους :

*Τέλος πάντων θάρθη ἡ ὥρα,
ὅπου θὰ σπαρθῆ στὴ χώρα,
πὼς πεθαίνει ὁ Λασκαράτος,
τῶν κατεργαράϊων ὁ γάτος.*

Καὶ τὸ ἄλλο κατόπι :

*Καὶ τώρα, μοῦσα μου, γιὰ τὰ ἐνενήντα,
τὸ δρόμον ἄρχισε κ' ἐγὼ ἀκλουθῶ,
πιάσε με τράβα με κ' ἀνέβασέ με,
ὡς τὸ καλόβι μου στὸν Παρνασσό.*

.....

Ὅταν τὸ 1884 ὁ Λασκαράτος, «ὁ ἰσχνὸς καὶ ὕψηλός ἐκεῖνος γέρον, μὲ τὴν ἀγαθὴν καὶ εἰρωνικὴν φυσιογνωμίαν, μὲ τὴν γρυπὴν μύτη καὶ τὴν κάπως κυρτὴν ράχιν, ὁ ἑπτανήσιος ἀριστοκράτης μὲ τὴν παλαιοῦ συρμοῦ ρεδιγκότα καὶ μὲ τὸ ψηλὸ καπέλο στὸ χέρι», ὅπως μᾶς τὸν περιγράφει ὁ κ. Ξενόπουλος, ὅταν ἀπὸ τὸ βῆμα τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ ἐδιάβασε μιὰ σύντομη μελέτη τοῦ «περὶ τῶν προόδων τῆς Κεφαλλονίας ἐδῶ καὶ 50 χρόνια» εἶπε κατόπι, πὼς εὐρισκόμενος μπρὸς σὲ τόσο πολὺ καὶ τόσον καλὸ κόσμον τὴν ἔπαθε σὰν τὸ σχολαστικὸ τοῦ Ἱεροκλέους, ποὺ ὅταν πέθανε τὸ παιδάκι του ντρεπότουσαν νὰ τὸ παρουσιάσῃ, γιὰτὶ ἔβλεπε τόσον κόσμον στὴν κηδεῖα. Καὶ μὲ τὴν τέτοια δικαιολογία ἐδιάβασε κατόπι τὸ *Δοκίμιον ποιητικῆς*.

Κ' ἐγὼ τώρα, χωρὶς νὰ βρίσκωμαι στὴν ἴδια εὐχάριστη θέσι, γιὰτι

πρό ὥρας ἐξαντλήθηκε πιά ἡ κλεψύδρα καί ἡ ὑπομονή σας, τώρα ποῦ
ξεκρίνω τί ἀνεπαρκῆ δείγματα σᾶς ἔφερε ἀπό τὸ λογοτεχνικό καί τὸ ποιη-
τικό οἰκοδόμημα τοῦ Λασκαράτου, στοχάζομαι μήπως τὴν ἔπαθα σάν τὸν
ἄλλο ἐκεῖνο σχολαστικό, ποῦ θέλοντας νὰ πουλήσῃ τὸ σπίτι του ἔβγαλε
μιὰ πέτρα ἀπ' αὐτὸ καί «δείγμα ταύτην περιέφερε». Ἄν τέτοιο δείγμα περι-
έφερα, λογαριάστε τὴν καλὴ μου θέλησι καί συγχωρήστε τὸ σχολαστικό.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ «ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ»

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΓΕΩΡΓΙΟΣ Θ. ΖΩΡΑΣ

Α'. «ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ»

Περιοδικόν σύγγραμμα κατά τριμηνίαν εκδιδόμενον
Ἐκαστος τόμος σελ. 650. — Ἐτησία συνδρομή : δρχ. 120.

Β'. ΣΕΙΡΑ ΔΙΑΛΕΞΕΩΝ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΩΝ

Ἐξεδόθησαν :

1. Κωστή Παλαμά, Ἀνδρέας Κάλβος, Ἀθήναι 1969.
2. Κωστή Παλαμά, Ἰούλιος Τυπάλδος, Ἀθήναι 1970.
3. Γ. Τσόκοπούλου, Οἱ ἀδελφοὶ Σοῦτσοι καὶ ἡ πολιτικὴ ποίησις ἐπὶ Ὀθωνος, Ἀθήναι 1970.
4. Θ. Βελλιανίτου, Πολυλάς, Μαρκοῦρας καὶ ἡ Σχολὴ τῆς Κερκύρας, Ἀθήναι 1970.
5. Ἰωάννου Ζερβοῦ, Ἀνδρέας Λασκαράτος, Ἀθήναι 1970.

Ἐκαστον τεῦχος δρχ. 20.

Γ'. ΣΕΙΡΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΔΙΑΤΡΙΒΩΝ

ὑπὸ ἐκτύπωσιν :

1. Μ. Μαντουβάλου, Τὰ ἐν Ἑλλάδι πολιτικὰ γεγονότα τοῦ 1862 καὶ τὰ ἐν τῇ «Παρνασσῷ» κατάλοιπα τοῦ Δ. Βούλγαρη.
2. Ἀρ. Στεργέλλη, Τὰ δημοσιεύματα τῶν Ἑλλήνων σπουδαστῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πάδοβας τὸν 17ον καὶ 18ον αἰῶνα.